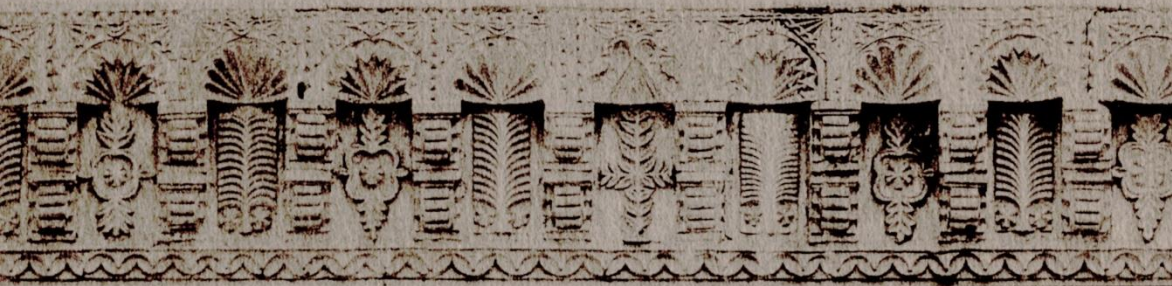

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
2019

Η ΑΝΘΗΡΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΙΝΑΣΟΥ
ΚΑΙ Η ΛΑΞΕΥΤΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
ΤΟΝ 19^ο - 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ ΕΜΜΕΛΕΙΑ ΧΑΤΖΗΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΑΡΙΝΟΥ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Η εμπορική κοινότητα της Σινασού και
η λαξευτική αρχιτεκτονική παράδοση της
Καππαδοκίας τον 19ο - 20ο αιώνα

σπουδάστρια : Χατζηαποστόλου Εμμέλεια
υπεύθυνη καθηγήτρια : Μαρίνου Γεωργία

Σεπτέμβριος 2019

“Το πράγμα που μου έκανε μονομιάς εντύπωση ήταν η διαφορά από τα άλλα χωριά της Ανατολής που είδα ως τώρα, με τα σκούρα λασπόσπιτα.

Η αρχιτεκτονική διαφορά.

Δεν είδα κανέναν που να μοιάζει πλούσιος, κι όμως τα σπίτια τους ήταν χτισμένα με άσπρα ορθογώνια αγκωνάρια και είχαν ευχάριστες γραμμές με μικρές κολόνες στην πρόσοψη, με λαξευτά πλουμίδια. Πολλές φορές σκέφτηκα ότι το υλικό κάνει κατά μέγα μέρος την τέχνη.”

Γιώργος Σεφέρης,
Τρεις μέρες στα μοναστήρια της Καπαδοκίας, 1953

Περίληψη

Η Καππαδοκία από την ίδρυση των πρώτων της πόλεων δέχτηκε αλληπάλληλους κατακτητές οι οποίοι διαμόρφωσαν τον πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα. Μετά την κατάκτηση της από τους Σελτζούκους, τον 11^ο αιώνα, οι συνεχείς απειλές οδήγησαν τον γηγενή πληθυσμό να εγκατασταθεί στα απομονωμένα υψίπεδα όπου ζούσε προστατευμένος διατηρώντας, έτσι, τον τρόπο ζωής του. Όταν αποκαταστάθηκε η ασφάλεια, με την σταθερή διακυβέρνηση των Οθωμανών, η ζωή στα υψίπεδα συνεχίστηκε χωρίς μεγάλη εξέλιξη. Οι κάτοικοι των υψιπέδων, κτηνοτροφικοί πληθυσμοί με μικρή αγροτική παραγωγή ζούσαν με περιορισμένες δυνατότητες εξέλιξης και δημιουργίας. Τον 19^ο αιώνα, καθοριστικές μεταρρυθμίσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ευνοούν τη μετανάστευση προς την πρωτεύουσα. Όλο και περισσότεροι κάτοικοι της Καππαδοκίας μεταναστεύουν στην Κωνσταντινούπολη όπου δραστηριοποιούνται εμπορικά, σημειώνοντας επιτυχία και αποκτώντας οικονομική δύναμη. Επιστρέφοντας στην πατρίδα τους φέροντας την παιδεία και τις παραστάσεις της πρωτεύουσας, οι έμποροι θα απαρτίσουν μια νέα κοινωνική τάξη, η οποία θα αναζητήσει νέο τρόπο κατοίκησης. Με αρχιτεκτονικά πρότυπα της Κωνσταντινούπολης αλλά πάντα με την χρήση της λαξευτής πέτρας ο ιδιαίτερος πολιτισμικός χαρακτήρας της περιοχής θα γίνει ορατός σε μια νέα οικιστική αρχιτεκτονική. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην ανάλυση του οικισμού της Σινασού. Επιχειρεί να αναλύσει την ιδιαίτερη κοινοτική του οργάνωση, την εξέλιξη της δομής του οικισμού και των οικιστικών εγκαταστάσεων με την άνθιση του εμπορίου αλλά και τον αντίκτυπο που είχε αυτή στον τρόπο ζωής των κατοίκων.

Abstract

Since the founding of the first cities of Cappadocia many conquerors have passed and shaped its multicultural character. After Cappadocia was conquered by the Seljuk Turks in the 11th century, constant threats led the local population to settle in the isolated highlands where they lived in safety, able to maintain their way of life. During the steady leadership of the Ottoman empire, and when security was restored, the life in the highlands continued without allowing for much evolution. The inhabitants of the highlands, herdsmen with little agricultural produce, lived with limited possibilities of development and achievement. In the 19th century, pivotal reforms of the Ottoman Empire encourage immigration to the capital. More and more inhabitants of Cappadocia are migrating to Constantinople where they are successfully engaging in trade and gaining economic strength. Upon returning and bringing to their homeland the culture of the capital, the merchants will form a new social class, that will search for a new way of living. With the architectural principles of Constantinople but never deviating from stone carving, the special cultural character of the area will become apparent in a new urban architecture. This research focuses on the analysis of Sinasos settlement. It attempts to analyze its particular communal organization, the evolution of the structure of the settlement and the residential facilities during the flourishing of trade but also the impact it had on the way of life of the inhabitants.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ. 9	σελ. 9
Κεφάλαιο I _ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ	
Α.Τόπος και Γεωμορφολογία.....σελ. 11	σελ. 11
Β.Ιστορικός και πολιτισμικός χαρακτήρας.....σελ. 17	σελ. 17
Γ. Μετακινήσεις προς την ύπαιθρο και εγκαταστάσεις.....σελ. 34	σελ. 34
Δ. Η οικονομική άνθηση του 19ου αι.....σελ. 38	σελ. 38
Κεφάλαιο II _ Οικισμός Μελέτης : ΣΙΝΑΣΟΣ	
Α.Τοποθεσία και ιστορικό πλαίσιο.....σελ. 44	σελ. 44
Β. Συγκρότηση οικισμού.....σελ. 50	σελ. 50
Β1. Ο οικισμός τον 19 ^ο αιώνα.....σελ. 51	σελ. 51
Β2. Κοινοτική οργάνωση και οικονομίασελ. 53	σελ. 53
Β3. Εγκαταστάσεις και λειτουργίες.....σελ. 55	σελ. 55
Β4. Αρχιτεκτονικές δομές και καθημερινός βίος.....σελ. 71	σελ. 71
Β5. Κατασκευαστικά στοιχεία και η δράση των λαξευτάδων...σελ. 87	σελ. 87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ. 90	σελ. 90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ. 92	σελ. 92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....σελ. 95	σελ. 95

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιοχή της Καππαδοκίας βρίσκεται στο κέντρο της Μικράς Ασίας. Η ιδιαίτερη γεωμορφολογία της και η πολυπολιτισμική της παράδοση την καθιστούν μοναδική. Είναι ένας τόπος γεμάτος αντιφάσεις. Φαίνεται εσωστρεφής και απομονωμένη από τα κέντρα κάθε αυτοκρατορίας, περιτριγυρισμένη από βουνά και προσβάσιμη μόνο μέσα από κλεισούρες, ωστόσο αποτέλεσε μέρος σημαντικών εμπορικών δρόμων ανά τους αιώνες και σημείο στάσης για τα караβάνια. Μια αγροτική επαρχία, ανοιχτή στους πολιτισμούς της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου που υπήρξε τόπος σπουδαίας στρατηγικής σημασίας, άλλοτε καταφύγιο και άλλοτε τόπος μεγάλης δημιουργίας.

Ο ορεινός αυτός τόπος μοιάζει αφιλόξενος και άγονος. Στην πραγματικότητα όμως είναι ένας τόπος με μεγάλες δυνατότητες δόμησης, με ανεξάντλητο δομικό υλικό. Σε αυτό το βραχοτοπίο λαξεύτηκαν προϊστορικοί ναοί και τάφοι, υπόσκαφα βυζαντινά μοναστήρια και κατοικίες. Το ίδιο υλικό του μαλακού βράχου, τον τόφο, λάξευσαν αργότερα εύποροι κάτοικοι για τα αρχοντικά τους και χρησιμοποιούν μέχρι και σήμερα οι κάτοικοι για να χτίσουν τις κατοικίες τους.

Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών της Καππαδοκίας, κτηνοτροφικοί πληθυσμοί με μικρή αγροτική παραγωγή, ζούσαν πάντα με περιορισμένες δυνατότητες εξέλιξης και δημιουργίας. Η κατοίκηση γινόταν για αιώνες μέσα σε λαξευτά σπήλαια. Ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους οι πιο φιλόδοξοι μεταναστεύουν στην Κωνσταντινούπολη. Τον 19^ο αιώνα, την περίοδο των μεταρρυθμίσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το μεταναστευτικό ρεύμα προς τα κέντρα της αυτοκρατορίας αυξήθηκε. Όλο και περισσότεροι κάτοικοι της Καππαδοκίας μετανάστευαν στην Κωνσταντινούπολη για εμπορική δραστηριοποίηση.

Οι ξενιτεμένοι έμποροι επιστρέφουν στην πατρίδα τους με την παιδεία και τις παραστάσεις της πρωτεύουσας και κτίζουν λιθόκτιστα αρχοντικά. Με την εμπορική και οικονομική άνθιση των μεταναστών εμφανίζεται μια νέα τάξη εμπόρων και η εικόνα των οικισμών αλλάζει.

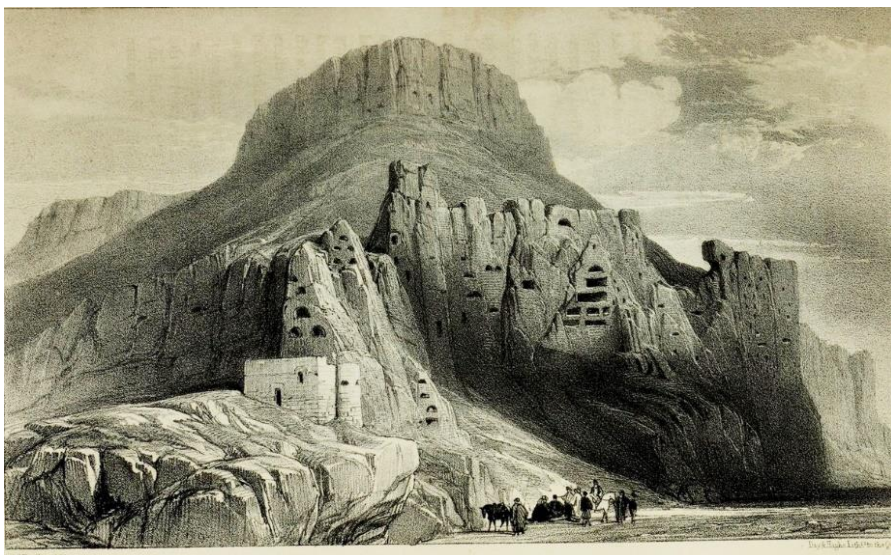
Με αρχιτεκτονικά πρότυπα της Κωνσταντινούπολης αλλά πάντα με την χρήση της λαξευτής πέτρας ο ιδιαίτερος πολιτισμικός χαρακτήρας της περιοχής γίνεται ορατός σε μια νέα οικιστική αρχιτεκτονική. Η αστικοποίηση που έφερε ο πλουτισμός από το εμπόριο στους ορεινούς οικισμούς των υψιπέδων ήταν καθοριστικός για την εικόνα των οικισμών έως σήμερα. Η εικόνα τους μεταβλήθηκε ξανά λόγω της αλλαγής σύστασης των πληθυσμών μετά την ανταλλαγή και λόγω του τουρισμού και των νέων χρήσεων που έχουν δεχτεί τα κτήρια.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η προσέγγιση της οικοδομικής παράδοσης της Καππαδοκίας στα υψίπεδα, κατά την εμπορική και οικονομική άνθηση του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα μέσα από την ανάλυση του οικισμού της Σινασού. Επιλέχτηκε ο συγκεκριμένος οικισμός επειδή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα οικιστικής συγκρότησης ορεινού οικισμού της περιοχής και επειδή στην αρχιτεκτονική του αποτυπώνεται η σύνθετη πολιτισμική ταυτότητα της Καππαδοκίας. Επίσης αποτελεί σημαντικό παράδειγμα οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των Ρωμίων κατοίκων που κατέφυγαν στο εμπόριο. Επιπλέον, επειδή ο πληθυσμός της Σινασού ήταν ελληνόφωνος, οι πηγές από την εποχή που μελετάμε είναι πιο εύκολα προσεγγίσιμες και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την μελέτη τους μας δίνουν περισσότερα στοιχεία για την ζωή των κατοίκων και κατά συνέπεια και για την λειτουργία του οικισμού την εποχή που μας ενδιαφέρει. Υπό αυτό το πρίσμα, των ελληνικών κυρίως πηγών, θα ερευνήσω την αρχιτεκτονική του οικισμού πριν την ανταλλαγή με σκοπό την κατανόηση της σημασίας της για την σημερινή πραγματικότητα.

Κεφάλαιο 1° Καππαδοκία
Α. Τόπος και Γεωμορφολογία

Εικόνα 1 Οι κώνοι της Καππαδοκίας, Paul Lucas, 1714

Εικόνα 2 Soğanlı, W. J. Hamilton, 1842

Ο Τόπος

Οι πρώτες αναφορές για την Καππαδοκία γίνονται από τον Ηρόδοτο στο “Ιστορίαι” και λίγο αργότερα στο “Κύρου Ανάβασις” του Ξενοφώντα. Οι αρχαίοι συγγραφείς διέκριναν δύο Καππαδοκίες. Την Μεγάλη Καππαδοκία προς τον Ταύρο, με πρωτεύουσα τη Μάζακα και την Ποντική Καππαδοκία με πρωτεύουσα την Αμισό. Τον 1^ο αιώνα π.Χ. το βόρειο τμήμα της Καππαδοκίας ονομάστηκε “Πόντος”.

Τα γεωγραφικά όρια της Καππαδοκίας είναι δύσκολο να προσδιοριστούν με σαφήνεια, όπως περιγράφει ο Στράβων¹ η Καππαδοκία δέχτηκε πολλές μεταβολές πολιτικών ορίων και διαιρέσεων. Χαρακτηρίζει την Καππαδοκία ως Ισθμό μιας μεγάλης χερσονήσου, της Μικράς Ασίας. Ο όρος Καππαδοκία πολλές φορές χρησιμοποιήθηκε για την εξυπηρέτηση ιστορικών ερευνών και λογοτεχνικών έργων αναφερόμενος σε περιοχές με διαφορετικά κάθε φορά όρια. Με βάση όμως τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά η περιοχή είναι σαφώς ορισμένη, με αναλλοίωτη γεωλογική ενότητα. Πρόκειται για την περιοχή που ορίζεται από τον Άλυ ποταμό και τους ορεινούς όγκους των βουνών του Αργαίου, του Χασάν Νταγ και του Ταύρου(Εικόνα 4). Η περιοχή αυτή στην σύγχρονη Τουρκία, ανήκει σε τέσσερις επαρχίες, Καισάρειας, Νίγδης, Ακσαράι και Νεβσεχίρ με μεγαλύτερες πόλεις, την Καισάρεια και τη Νίγδη και το Ακσαράϊ. (Εικόνα 5).

Η Καππαδοκία επειδή περικλείεται από ορεινούς όγκους μοιάζει δύσβατη και απομονωμένη. Ωστόσο βρισκόταν πάντα σε άξονες μεγάλων εμπορικών δρόμων οι οποίοι ακριβώς λόγω του δύσβατου εδάφους της ήταν προσβάσιμοι μόνο μέσα από συγκεκριμένες ελεγχόμενες διόδους. Για αυτό το λόγο η Καππαδοκία ήταν ασφαλής από κατακτητές, δεν κατακτήθηκε ποτέ από τους Άραβες και διατήρησε τον χριστιανισμό ως τον 11^ο αιώνα.

¹ ΣΤΡΑΒΩΝ, Γεωγραφικά, Βιβλίο ΙΒ, Κεφάλαιο 1, 1.1

Εικόνα 3 Η θέση της Καππαδοκίας στη σύγχρονη Τουρκία

Εικόνα 4 Ορεινοί όγκοι της Καππαδοκίας

Γεωμορφολογία

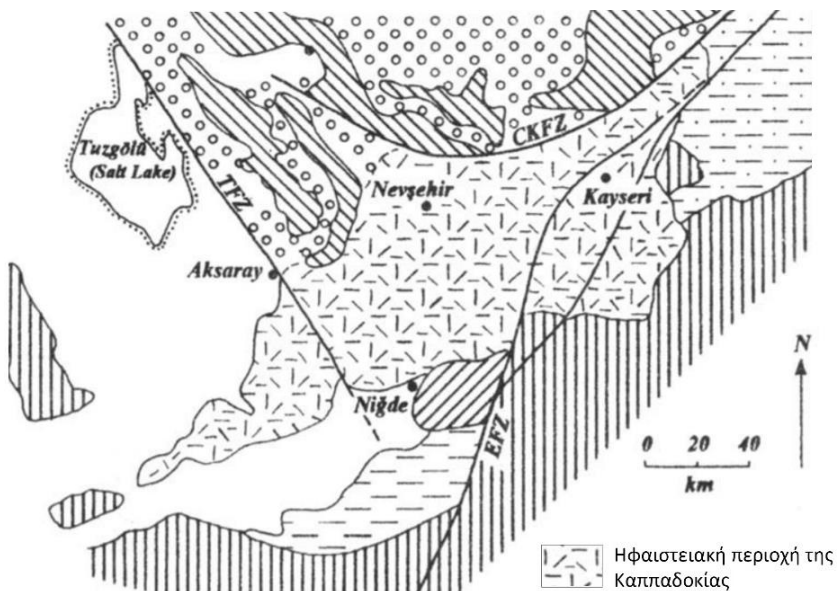
Η φυσιογνωμία της Καππαδοκίας τράβηξε το ενδιαφέρον πολλών περιηγητών, μελετητών και συγγραφέων. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα Ευρωπαίοι περιηγητές άρχισαν να επισκέπτονται την περιοχή. Πρώτος ο Γάλλος Paul Lucas, το 1704-1708, επισκέφτηκε την περιοχή και ανέφερε ότι είδε περισσότερες από είκοσι χιλιάδες σπίτια σε πυραμιδική μορφή (Εικόνα 1). Σημαντικές αναπαραστάσεις βρίσκουμε επίσης στο έργο των Charles Texier και William J. Hamilton από τους οποίους έχουμε γκραβούρες τοπίων και οικισμών της Καππαδοκία στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (Εικόνα 2).

Ολόκληρη η περιοχή είναι ένα οροπέδιο με υψόμετρο από 1.000 έως 1.500 μέτρα και βρίσκεται σε κλιματολογική ζώνη εντελώς διαφορετική από τα παράλια της Μικράς Ασίας². Είναι σχεδόν από παντού περικλεισμένη με όρη και λόφους³, ορεινή με ξηρό, άγονο έδαφος. Η ιδιόμορφη γεωμορφολογία της οφείλεται στην ηφαιστειακή δραστηριότητα των βουνών Αργαίος (Erciyes), Χασάν Νταγ, Μελεντίζ Νταγ και Ντέβελι. Οι εκρήξεις τους διήρκησαν μεγάλα χρονικά διαστήματα και ήταν συνεχείς και βίαιες. Το οροπέδιο καλύφθηκε με στάχτη, σκουριά και λάβα και ύστερα με ποτάμια από ρευστό ανδεδίτη και βασάλτη. Όταν οι εκρήξεις σταμάτησαν και τα υλικά καταστάλαξαν άρχισε η διάβρωση του εδάφους από τον αέρα, τις βροχές και τα ποτάμια. Η ροή των ποταμών συνεχώς αναδιαμόρφωνε την τοπογραφία της περιοχής. Η αέναη διεργασία της διάβρωσης συνεχίζεται διαρκώς σε μια αργή διαδικασία που καθιστά το τοπίο διαρκώς μεταβαλλόμενο.

Στη περιοχή δεν υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις καλλιέργειας. Λόγω των έντονα ανισόπεδων εδαφών, ευδοκμεί κυρίως θαμνώδης βλάστηση, κατάλληλη για βοσκή προβάτων. Έτσι, οι κάτοικοι των υψιπέδων ζούσαν κυρίως κτηνοτροφικά με περιορισμένη αγροτική παραγωγή.

²Καππαδοκία. Περιήγηση στην Χριστιανική Ανατολή, 2003, σε 8

³ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Π., Καππαδοκικά : Ήτοι πραγματεία ιστορική και αρχαιολογική περί Καππαδοκίας, 1874, σελ 3

Εικόνα 5 Η χωρική κατανομή των γεωλογικών χαρακτηριστικών στην περιοχή της Καππαδοκίας, Succhiarelli, "Geologia ed evoluzione vulcanica del territorio Cappadoce"

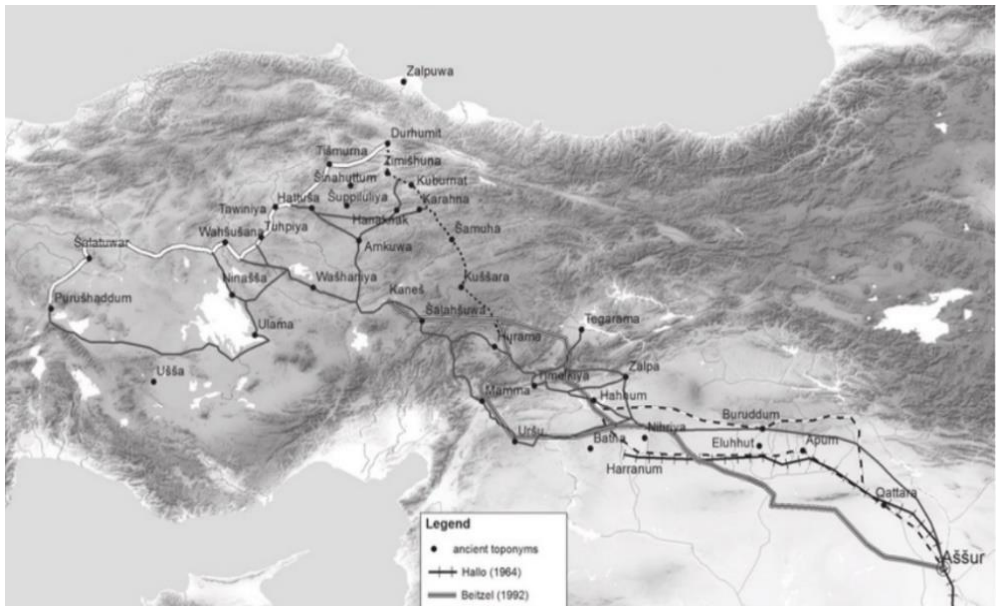
Εικόνα 6 Τοπίο κοντά στην Συνασό σημ. Mustafapaşa

Κεφάλαιο 1^ο Καππαδοκία
B. Ιστορικός και πολιτισμικός χαρακτήρας

Η εμπορική φυσιογνωμία της Καππαδοκίας, δίκτυα και μεγάλες πόλεις

Η θέση της Καππαδοκίας την κατέστησε σύνορο μεταξύ πολιτισμών, σημείο επαφής, επικοινωνίας, εμπορικών ανταλλαγών, σημείο μάχης και συγκρούσεων. Ήταν πέρασμα επιδρομών από όπου πέρασαν οι στρατιές του Ξέρξη, του Αλεξάνδρου, ο Ξενοφώντας και οι μύριοι, οι σταυροφόροι πηγαίνοντας στα Ιεροσόλυμα. Αποτελούσε σύνορο για τους αρχαίους πολιτισμούς της Ανατολής, των Σουμερίων, των Χαλδαιών, των Βαβυλωνίων και των Ασσυρίων και λειτούργησε ως γέφυρα των πολιτισμών αυτών με την Δύση. Πρώτοι κάτοικοι της Καππαδοκίας ήταν οι Χετταίοι, νομαδικός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στην κεντρική Μικρά Ασία την 2^η χιλιετία π.Χ. Τότε ιδρύθηκαν οι πρώτες πόλεις της Καππαδοκίας: τα Τύανα, τα Κύβιστρα, τα Γάρσαυρα. Από την εποχή των Χετταίων η Καππαδοκία είχε εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις με το Ιράν και τη Μεσοποταμία. Ήταν το τέρμα των καραβανιών που ανέβαιναν από το Ασσούρ της Μεσοποταμίας στην Μικρά Ασία, φέρνοντας εμπορεύματα και ταυτόχρονα πολιτιστικά στοιχεία από την Μέση Ανατολή. Το άνοιγμα της Καππαδοκίας προς τη Μέση Ανατολή ξεκίνησε με τους Ασσύριους εμπόρους γύρω στο 2000 π.Χ. Αρχαίες γραπτές μαρτυρίες που βρέθηκαν στο Kültepe μαρτυρούν την εγκατάσταση Ασσυρίων εμπόρων στην περιοχή γύρω στο τέλος του 20^{ου} αιώνα π.Χ. με σκοπό την συγκρότηση ενός δικτύου εμπορικών αποικιών για την διευκόλυνση των συναλλαγών μεταξύ της Μικράς Ασίας και των περιοχών της βόρειας Συρίας και Μεσοποταμίας. Τον 6^ο αιώνα π.Χ. συνδέθηκε με τη δυτική Μικρά Ασία και ήρθε σε επαφή με το Αιγαίο μέσω της βασιλικής οδού των Περσών, που ξεκινούσε από τις Σάρδεις και την Έφεσο και κατέβαινε νότια μέχρι τα Σούσα στο νότιο Ιράν (Εικόνα 8). Τον 3^ο αιώνα π.Χ. η Καππαδοκία γίνεται ανεξάρτητο βασίλειο κάτω από μια ντόπια δυναστεία ιρανικής καταγωγής, τους Αριαράθες. Εκείνη την εποχή η Καππαδοκία αποκτά στενούς δεσμούς με την ελληνική παιδεία.

Μέσω των δρόμων των καραβανιών, από το νότο, φτάνει και ο χριστιανισμός: Συρία, Πόλεις Κιλικίας, Τύανα, Καισάρεια. Από τον 1^ο κι όλος αιώνα γνωρίζουμε για την παρουσία χριστιανών.

Εικόνα 7 Εμπορικοί δρόμοι κατά την αρχαία ασσυριακή περίοδο 20^{ος} αι π.Χ.

Εικόνα 8 Βασιλική οδός Περσών 6^{ος} αι π.Χ

Καππαδοκία ρωμαϊκή επαρχία

Τον 17 μ.Χ. η Καππαδοκία μετατρέπεται σε επαρχία του ρωμαϊκού κράτους και η Μάζακα, σημαντική πόλη από την εποχή των Χετταίων, ονομάζεται Καισάρεια(Εικόνα 9). Άλλες μεγάλες πόλεις που επανιδρύονται εκείνη τη περίοδο είναι η Αρχελαΐς, τα αρχαία Γάρσαυρα, τα Τύανα που είχαν ιδρυθεί αρχικά από τους Χίττες, και τα Κόμανα. Εμφανίζονται επίσης πόλεις με νέα ονόματα, η Νύσσα, ο Παρνασσός, η Αραβισσός, η Νανζιανζός.

Εικόνα 9 Κατακτήσεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Μικρά Ασία

Η Βυζαντινή Καππαδοκία

Ο Διοκλητιανός ίδρυσε την επαρχία της Καππαδοκίας στην Ανατολική Μικρά Ασία. Τα σπουδαιότερα κέντρα παραμένουν η Καισάρεια και τα Τύανα και ιδρύεται η Ιουστινιανούπολη, η παλιά Μωκισσός. Τον 4^ο – 7^ο αιώνα γίνονται οι πρώτες αναφορές σε τοπωνύμια, τα οποία αργότερα θα αποτελέσουν πυρήνες λαξευτών οικισμών και εκκλησιών όπως το Προκόπιο, η Ματιανή, τα Κόραμα. Μέχρι τα τέλη του 6^{ου} αιώνα η Καππαδοκία συνεχίζει να είναι ενταγμένη στο κεντρικό οδικό δίκτυο που διασχίζει τη Μικρά Ασία. Ένα παρακλάδι του μεγάλου “δημόσιου δρόμου” που πήγαινε στα Περσικά σύνορα.

Όπως διαπιστώνουμε από την ύπαρξη πολλών μικρών εκκλησιών, υπήρχαν πολλοί μικροί οικισμοί και λίγες πόλεις με περιορισμένες προοπτικές. Σημαντικό στοιχείο της εποχής είναι ο μοναστικός βίος. Η παράδοση του στην περιοχή ανάγεται από τον 4^ο αιώνα και θα έχει καθοριστικό ρόλο για την εξέλιξη της Καππαδοκίας.

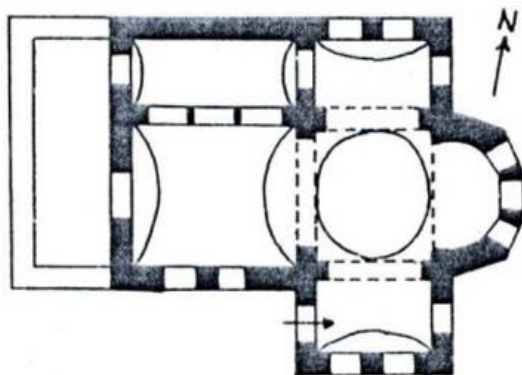
Η πρωτοβυζαντινή Καππαδοκία δεν είναι η Καππαδοκία των υπόσκαφων. Εκείνη την εποχή κτίζονται κτιστά μοναστηριακά συγκροτήματα, οκτάγωνα, μονόκλιτες, και τρίκλιτες βασιλικές, τρίκογχες και σταυρόσχημες εκκλησίες. Το δομικό υλικό είναι η ηφαιστειογενής πέτρα, άψογα λαξευμένοι δομοί, που δίνουν την αίσθηση ενός συμπαγούς όγκου. Από τα κτήρια αυτών των χρόνων ελάχιστα σώζονται έως σήμερα αλλά διαθέτουμε φωτογραφίες και σχέδια από καταγραφές μελετητών των αρχών του 20^{ου} αιώνα⁴.

Χαρακτηριστικός ναός, που σώζεται έως σήμερα, είναι η Κόκκινη εκκλησία(Kizil Kilise). Τα αρχαΐζοντα τυπολογικά χαρακτηριστικά, θυμίζουν έντονα αντίστοιχες κατασκευές συριακού χώρου. Διακρίνονται δεσμοί με την παλαιοχριστιανική αρχιτεκτονική της Συρίας και Κιλικίας(Εικόνες 10,11).

Οι τύποι των κτιστών πρωτοχριστιανικών εκκλησιών θα αποτελέσουν τα πρότυπα των υπόσκαφων λατρευτικών κτηρίων ακόμα κι όταν η

⁴ Jerphanion G., *Une nouvelle province de l'art byzantin. Les églises rupestres de Cappadoce*, Παρίσι 1943

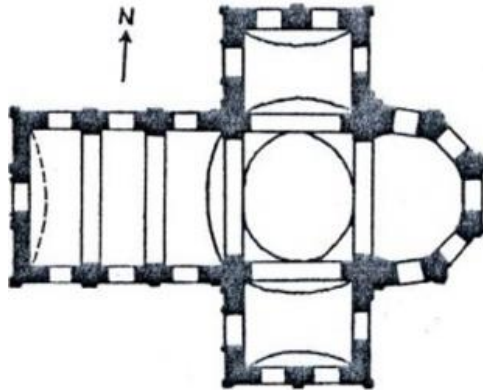
επαφή με την Συρία έχει χαθεί λόγω της μουσουλμανικής κατάκτησης της Μέσης Ανατολής στους επόμενους αιώνες.

Εικόνα 10 Κάτοψη Κόκκινης εκκλησίας (Arts de Cappadoce, 1971)

Εικόνα 11 Η Κόκκινη εκκλησία(Kizil Kilise)

Εικόνα 12 Κάτοψη Εκκλησία της Παναγίας στην Tomarza((Arts de Cappadoce, 1971)

Εικόνα 1 Εκκλησία της Παναγίας στην Tomarza, φωτ. 1909 από τον Gertude Bell

Στα μέσα του 7^{ου} αιώνα η Καππαδοκία ονομάζεται θέμα Ανατολικό, θέμα Καππαδοκίας(Εικόνα 12). Ο πρωτοβυζαντινός κόσμος φτάνει στο τέλος του και ακολουθούν ριζικές αλλαγές σε όλη την αυτοκρατορία. Τα αραβικά φύλα εξισλαμίζονται, οι Βυζαντινοί χάνουν τη Συρία, την Παλαιστίνη, την Βυζαντινή Μεσοποταμία και την Αίγυπτο. Η Αρμενία υπογράφει συνθήκη με τους Ομμεϋάδες. Η Καππαδοκία από κεντρική επαρχία της βυζαντινής Μικράς Ασίας βρίσκεται στα σύνορα. Είναι μια εποχή αναταραχών η αραβική συνύπαρξη δεν είναι ειρηνική. Είναι η περίοδος της Εικονομαχίας και των θρησκευτικών συγκρούσεων. Τότε γίνεται μετακίνηση πληθυσμών, εικονολατρών από την Καππαδοκία προς την Δύση, σε περιοχές λιγότερο ελέγξιμες από το κεντρικό κράτος και μετακινήσεις ορθόδοξων μοναχών από την ισλαμική πια Ανατολή προς την Καππαδοκία. Στα ανατολικά θέματα ο πόλεμος είναι συνεχής και η απειλή μόνιμη.

Εικόνα 12 Χωρισμός σε βυζαντινά θέματα 7ος αιώνας

Τα ανατολικά σύνορα έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και οργάνωση, ο πόλεμος διαμορφώνει τον τρόπο ζωής της περιοχής. Είναι η εποχή που οι Ακρίτες πολεμάνε στα σύνορα. Από τον 8^ο μέχρι τον 11^ο αιώνα χτίζεται μια σειρά από μικρά βυζαντινά κάστρα για να φυλάνε τα περάσματα της Καππαδοκίας(Εικόνα 15).

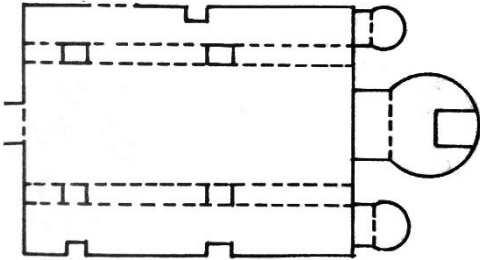
Το πιο πιθανό είναι πως εκείνη την περίοδο, λόγω του κλίματος ανασφάλειας που επικρατούσε, αναπτύχθηκε η υπόσκαφη αρχιτεκτονική και οι υπόγειες πόλεις. Εκατοντάδες μικρές εκκλησίες μαρτυρούν την ύπαρξη πολλών μικρών οικισμών και πολλών μικρών μοναστηριών. Η τεχνική του λαξέματος όπως διαπιστώνουμε από τους τάφους ρωμαϊκής εποχής δεν ήταν άγνωστη ως τότε αλλά από τον 7^ο αιώνα εξελίσσεται σε μεγάλη τεχνογνωσία και γίνεται τρόπος ζωής.

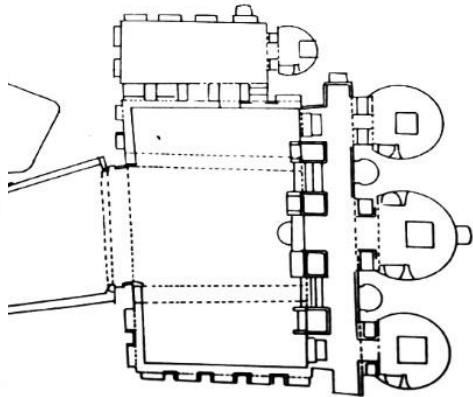
Εικόνα 13 Ερειπωμένο βυζαντινό κάστρο στην περιοχή του Hasan Dag

Από τις λαξευτές εκκλησίες και μοναστήρια φαίνεται η προσήλωση των κατοίκων στους πρωτοχριστιανικούς αρχιτεκτονικούς τύπους(Εικόνες 16,17). Αναπαράγουν τα αρχιτεκτονικά πρότυπα που βρίσκονται στο οροπέδιο πλέον σε μια αρχιτεκτονική της αφαίρεσης. Η μονόκλιτη βασιλική και ο τύπος του ελεύθερου σταυρού που αντιπροσωπεύουν την παλιά ντόπια παράδοση συνυπάρχουν με το γενικότερο παλαιοχριστιανικό τύπο της τρίκλιτης βασιλικής ενώ η βασιλική με το εγκάρσιο κλίτος μεσοποταμιακής προέλευσης μας θυμίζει τους δεσμούς της Καππαδοκίας με την Μέση Ανατολή κατά την πρωτοχριστιανική περίοδο.

Επίσης υπάρχουν στοιχεία που θυμίζουν μνημεία αρχαιότερων πολιτισμών. Λεπτομέρειες σε υπόσκαφες εκκλησίες όπως τυφλές ανάγλυφες αψίδες, ψευδοκίονες και αετώματα θυμίζουν έργα της φρυγικής τέχνης μιας πολύ αρχαιότερης λαξευτικής αρχιτεκτονικής⁵(Εικόνες 18,19).

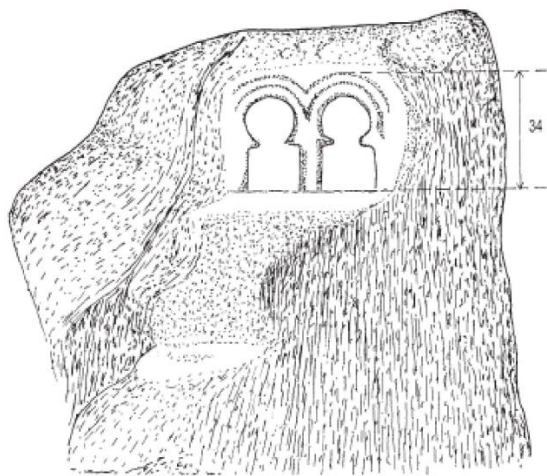

Εικόνα 14 Τύπος τρίκλιτης βασιλικής

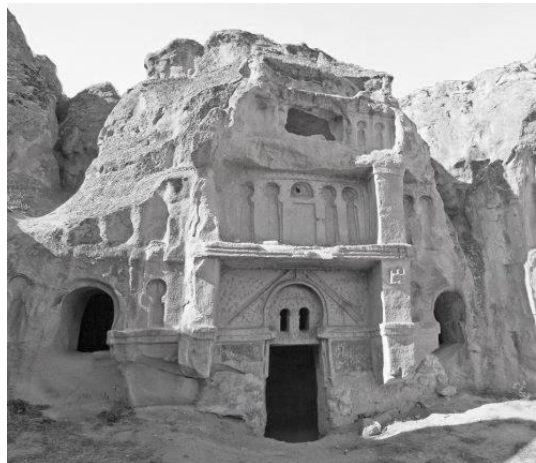

Εικόνα 15 Μεσοποταμιακός τύπος με εγκάρσιο κλίτος

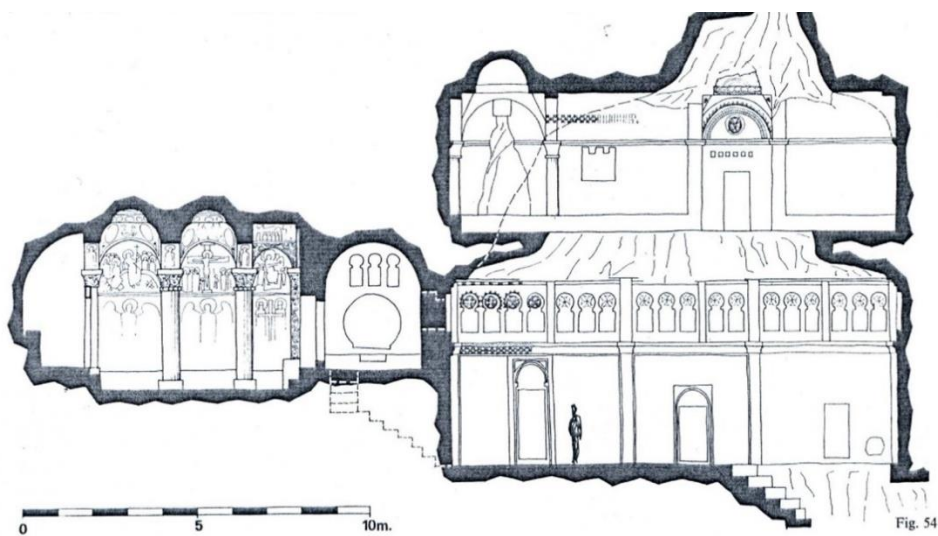
⁵ ÇORAKBAŞ K., “The comparison of rock-cut architecture sites in Turkey and Italy with special emphasis on Cappadocia”, Άγκυρα 2012, σ. 1447

Εικόνα 16 Φρυγικό μνημείο στην πόλη του Μίδα

Εικόνα 17 Karanlık kilise, Göreme, 11ος αιώνας

Εικόνα 18 Karsi Kilise ,Gülşehir, 13ος αιώνας

Τρωγλοδυτικές οικιστικές εγκαταστάσεις

Όπως αναφέρθηκε, θεωρείται ότι από τον 7^ο αιώνα, μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει μόνιμα προστατευμένο σε υπόσκαφες κατασκευές, υπόγειες και υπέργειες. Η παλαιότερη γραπτή μαρτυρία για υπόσκαφο οίκημα βρίσκεται σε κείμενο του 7ου αιώνα, στον βίο του Καππαδόκη Αγίου Ιέρωνα, ο οποίος έζησε στις αρχές του 4^{ου} αιώνα. Γραπτές περιγραφές για τον τρωγλοδυτικό τρόπο ζωής συναντάμε επίσης στο έπος του Διγενή Ακρίτα, γραμμένο τον 9^ο-10^ο αιώνα όπου αναφέρονται “Τρωγλοδύτες” και “Βαθυρακίτες” όπως επίσης και σε κείμενο του Λέοντος Διάκονου του 10^{ου} αιώνα, όπου περιγράφει την επίσκεψη του Νικηφόρου Φωκά στην Καππαδοκία στα μέσα του 10ου αιώνα, γράφει: “και προς την Καππαδοκίων αφικόμενος...τρωγλοδύται το έθνος, το πρόσθεν κατωνομάζετο, τω εν τρώγλαις και χηραμοίς και λαβυρίνθους ώσανει και υπόγαις υποδύεσθαι”⁶. Οι υπόσκαφες εγκαταστάσεις που χρονολογούνται τον 6ο- 7ο αιώνα, και βρίσκονται κυρίως στην περιφέρεια Nevsehir(Εικόνα 21).

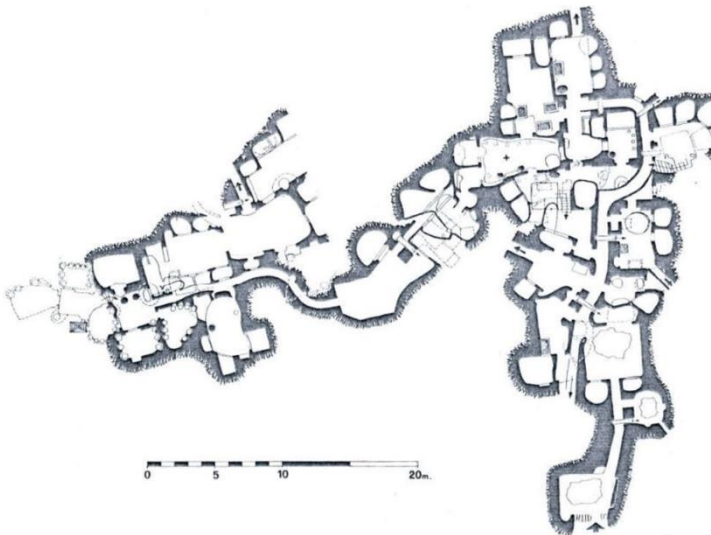
Εικόνα 19
Χάρτης υπόγειων
πόλεων στην
περιοχή Nevsehir

⁶ Κ. Μουτσόπουλος, *Η «Κοκκίνη Εκκλησία» (Kızıl Kilise) κοντα στο Sivri Hisar της Καππαδοκίας: παρατηρήσεις και προβληματισμοί*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 2007 σελ 9

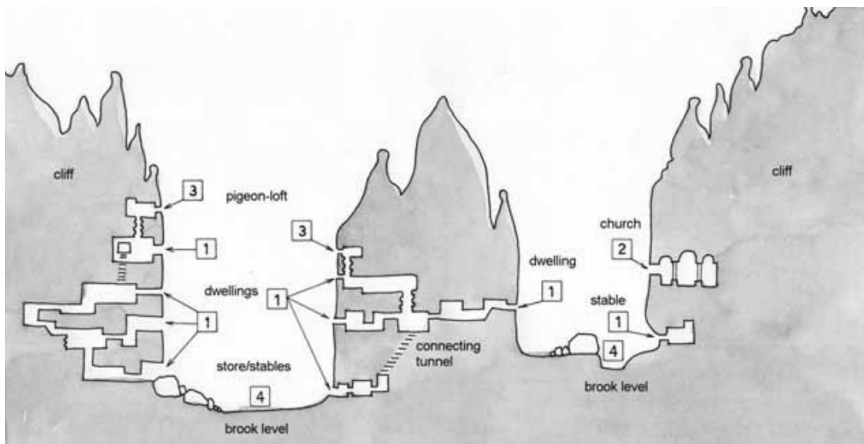
Εκτός από τους λόγους ασφαλείας, οι άνθρωποι κατοικούσαν σε αυτές γνωρίζοντας τα πλεονεκτήματα των ιδιοτήτων τους σε σχέση με το ιδιόρρυθμο κλίμα της περιοχής. Τα σπήλαια τους πρόσφεραν σταθερή θερμοκρασία, τα τρόφιμα μπορούσαν να διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα και βέβαια ο τρόπος κατασκευής τους ήταν εύκολος και οικονομικός. Στα υπόσκαφα συγκροτήματα δύσκολα ξεχωρίζουμε όρια στις οικιστικές μονάδες (Εικόνα 27). Αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος ζωής και η παραγωγή γινόταν με έναν κοινοτικό τρόπο και όχι γύρω από τα αυστηρά πλαίσια της οικογένειας. Άρχισε να διαμορφώνεται με αυτόν τον τρόπο μια εσωτερική αυτοοργάνωση.

Συμπέρασμα

Διαπιστώνεται η ύπαρξη μιας κοινωνίας που μετά την κατάκτηση της Μέσης Ανατολής από το Ισλάμ, γίνεται εσωστρεφής και αναπτύσσει κατασκευαστικές και κοινοτικές μεθόδους προκειμένου να επιβιώσει. Παρά της απειλής και τις επιθέσεις που δέχεται, δεν κατακτιέται από το Ισλάμ, συνεχίζει να αναπαράγει τον δικό της πολιτιστικό πλούτο αλλά ταυτόχρονα εξελίσσει την τεχνογνωσία της εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητες του τοπικού υλικού.

Εικόνα 20 Υπόγεια πόλη Kaymakli (Arts de Cappadoce [1971])²

Εικόνα 21 Σχηματική τομή υπόσκαφων οικήσεων σκαμμένο σε βράχο (Bixio 2004)

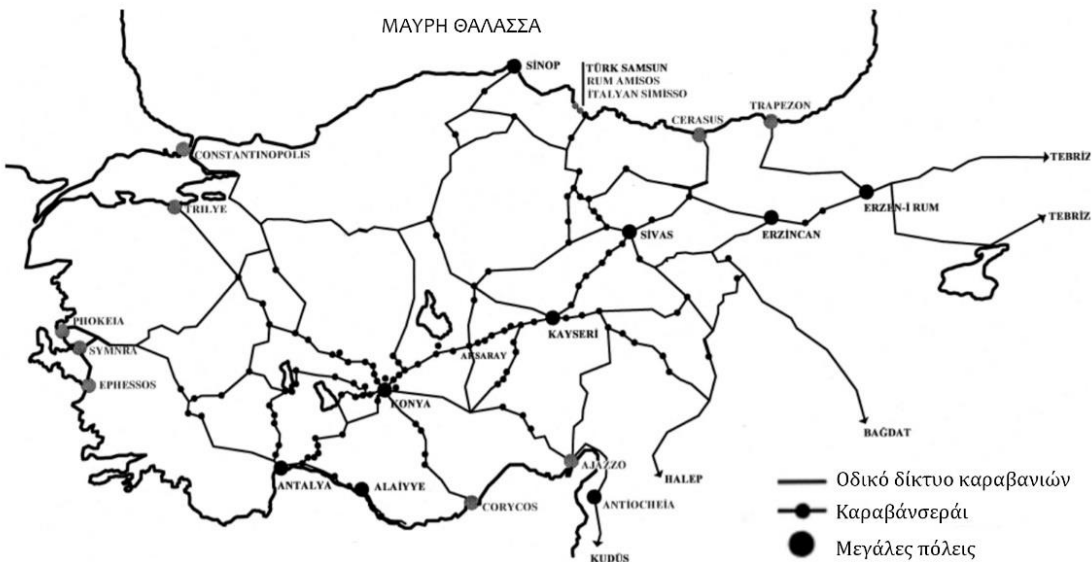

Εικόνα 22 Σύνολο υπόσκαφων οικήσεων σκαμμένο στον βράχο

Κατάκτηση των Σελτζούκων

Μετά την ήττα του αυτοκράτορα Ρωμανού Διογένους Δ' το 1071 μ.Χ. στη μάχη του Ματζικέρτ, η Καππαδοκία δέχεται επιδρομές από τον σελτζουκικό στρατό και από ληστρικές επιδρομές Τουρκομάνων. Οι λεηλασίες και οι καταστροφές αποδυναμώνουν τις χριστιανικές πόλεις και τα χωριά, η Καισάρεια ερειπώνει. Ολόκληρη η Μικρά Ασία πλημμύρισε από νομαδικές μουσουλμανικές ορδές και ακολούθησε η ερήμωση. Τότε εγκαθίστανται για πρώτη φορά Ισλαμιστές στην Καππαδοκία.

Αργότερα το Σουλτανάτο των Σελτζούκων εξελίσσεται σε ισχυρό πολιτικός σχηματισμός. Το 1169 μετατρέπεται σε κυρίαρχη δύναμη με πρωτεύουσα το Ικόνιο και δεύτερη μεγαλύτερη πόλη την Καισάρεια. Με την κυριαρχία των Σελτζούκων η Καππαδοκία υπάγεται στο κράτος του Ικονίου ή των Ρουμ, στο οποίο παρέμεινε για δύο αιώνες. Τον 13^ο αιώνα οι Σελτζούκοι καταλαμβάνουν το λιμάνι της Αττάλειας στη Μεσόγειο και της Σινώπης στη Μαύρη Θάλασσα και επισκευάζονται οι ρωμαϊκοί

Εικόνα 23 Εμπορικοί δρόμοι και κύρια κέντρα της Αυτοκρατορίας των Σελτζούκων

και βυζαντινοί δρόμοι. Ελέγχουν, έτσι, το εμπόριο Ανατολής – Δύσης(Εικόνα 25).

Το Ικόνιο και η Καισάρεια ενώνονται με τον “Ulu Yol”, το “μεγάλο δρόμο”, που περνά από τη νέα πόλη του Aksaray κτισμένη στη θέση της βυζαντινής Αρχελαΐδας. Χτίζονται μεγάλα χάνια κατά μήκος του μεγάλου εμπορικού άξονα τα οποία προσελκύουν εμπόρους ανεξαρτήτως προέλευσης, πίστης ή φυλής.

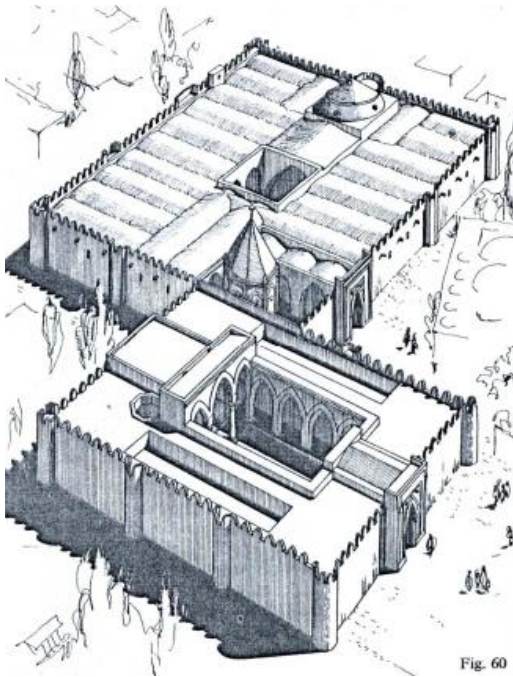
Εκείνη την περίοδο, της οικονομικής άνθισης, υπάρχει μια σχετική ανάκαμψη στις χριστιανικές κοινότητες. Χτίζονται μερικοί υπόσκαφοί ναοί. Παρόλο που ο χριστιανικός πληθυσμός βαθμιαία μειώνεται λόγω εξισλαμισμών και μετακινήσεων, οι χριστιανοί έχουν ακόμα σημαντική παρουσία. Οι μεγάλες σελτζουκικές κατασκευές, βέβαια, σφραγίζουν το τοπίο και δίνουν στον χώρο νέα μουσουλμανική υπόσταση.

Η σελτζουκική αρχιτεκτονική στην Καππαδοκία και σε όλη την κεντρική Μικρά Ασία εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς οι τεχνικές και οι μορφές της αρχιτεκτονικής του σελτζουκικού Ιράν μεταφέρονται σε μια λαξευτική αρχιτεκτονική.

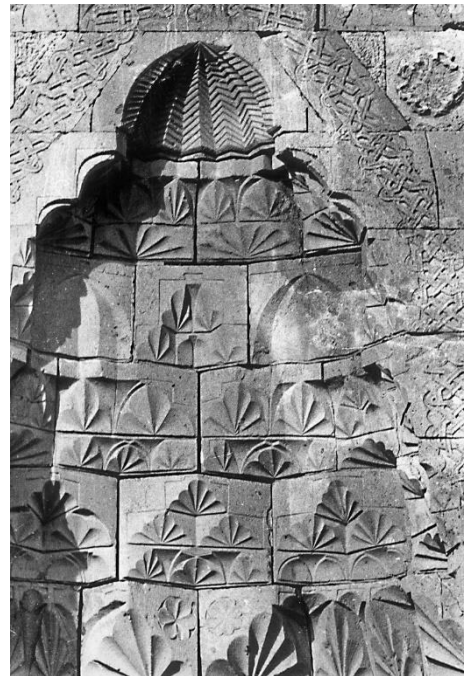
Οι διαφορές ανάμεσα στη σελτζουκική αρχιτεκτονική των Ρουμ Σελτζούκ και του Ιράν οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι στην Μικρά Ασία υπήρχαν ζωντανές πολλές πολιτιστικές παραδόσεις. Βυζαντινά πέτρινα κτίρια που πρόσφεραν στους νέους ηγεμόνες πλούτο από πρότυπα ενώ ο τόπος τους πρόσφερε αφθονία σε οικοδομικό υλικό. Για αυτό και αρκετά έργα της Σελτζουκικής Αρχιτεκτονικής, από λαξευτή λιθοδομή, στην Μικρά Ασία διατηρούνται ακόμη, ενώ στο Ιράν σώζονται ελάχιστα. Χτίζονται μεγάλα οχυρά, οργανωμένα, με ψηλούς παχείς, καλοχτισμένους πέτρινους τοίχους ενισχυμένους με πύργους και Καραβάν Σεράι. Ο διάκοσμος είναι έντονος. Χρησιμοποιούνται πολύχρωμα πέτρινα και μαρμάρινα δάπεδα, ψηφιδωτά και πλίνθοι με σελτζουκικά κεραμουργήματα. Ολόκληρες προσόψεις καλύπτονται με επιγραφικές ταινίες ή με φυτικά και ανάγλυφα σχέδια. Οι μορφές που

αρχικά είχαν επινοηθεί στον γύψο μεταφέρονται σε μια μοναδική γλυπτική σύνθεση λαξευμένη στην πέτρα(Εικόνες 26,27)⁷.

Μετά την νίκη των Μογγόλων το 1243 αρχίζει σταδιακά η παρακμή του σουλτανάτου. Η Καισάρεια λεηλατείται ξανά και οι κάτοικοί της αιχμαλωτίζονται από τα μογγολικά στρατεύματα. Τον 13ο αιώνα μετά τη διάλυση του σελτζουκικού κράτους η Καππαδοκία έγινε ξανά αυτόνομη χώρα υπό τη Δυναστεία Καραμάν. Λίγο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του 15ου μ.Χ. αιώνα η Καππαδοκία περνά στην εξουσία των Οθωμανών Τούρκων.

Εικόνα 24 Τζαμί και Μεντρεσές Honat Hatun, Καισάρεια

Εικόνα 25 Λεπτομέρεια από το τέμενος του Αλαεντίν, Νίγη

⁷ Grube, Ernst J., Ο κόσμος του Ισλάμ, σ. 77

Κεφάλαιο 1^ο Καππαδοκία
Γ. Μετακινήσεις προς την ύπαιθρο και εγκαταστάσεις

Ύστερα από την κατάκτηση της Καισάρειας και της ευρύτερης περιοχής από τους Οθωμανούς, για την Καππαδοκία ξεκινάει μια περίοδος σταθερότητας (Εικόνα 28). Παρατηρείται μια εντυπωσιακή αύξηση του πληθυσμού χάρη στη νέα σταθερή διακυβέρνηση των Οθωμανών.

Τον 16^ο αιώνα το χριστιανικό στοιχείο υποχωρεί από τις πόλεις, που είναι πλέον διαμορφωμένα ισλαμικά αστικά κέντρα, και συγκεντρώνονται στην περιφέρεια των πόλεων, στις εύφορες πλαγιές των βουνών ή στις κοιλάδες που περιβάλλουν δορυφορικά και εξυπηρετούν οικονομικά την Καισάρεια και τη Νίγη. Σε αντίθεση με τους νεοφερμένους Τουρκομάνους που στην αρχή ήταν αποκλειστικά κτηνοτρόφοι, οι χριστιανοί ήταν κυρίως καλλιεργητές, αμπελουργοί και φρουτοπαραγωγοί, που επιβίωσαν επειδή κατείχαν μερικά από τα εύφορα εδάφη και τροφοδοτούσαν με την παραγωγή τους την πόλη.

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση χριστιανικών και μεικτών – χριστιανικών και μουσουλμανικών - χωριών παρατηρείται γύρω από την Καισάρεια. Στην ίδια την πόλη, το 1583, το χριστιανικό στοιχείο αποτελούσε το 22% του πληθυσμού – από αυτούς η πλειοψηφία ήταν Αρμένιοι και το 11% ήταν Ελληνορθόδοξοι.

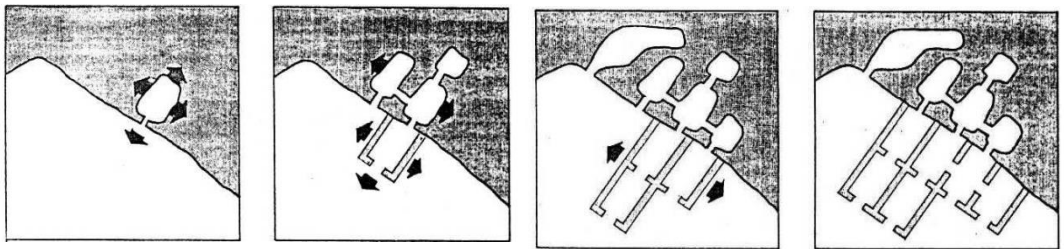
Εικόνα 26 Οθωμανικές επαρχίες γύρω στο 1900

Η δεύτερη μεγάλη πόλη της περιφέρειας και έδρα σαντζακίου ήταν η Νίγδη. Όπως και στην Καισάρεια οι ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί ήταν μειοψηφία και κατοικούν σε μια μικρή γειτονιά αλλά από τα τέλη του 16ου αιώνα αρχίζουν να συνοικούν την απόμερη περιοχή γύρω από το *Kaya mescid*, το Καγιάπασι. Οι ελληνικοί πληθυσμοί συγκεντρώνονται κυρίως στα κοντινά χωριά, στις πλαγιές των βουνών που βρίσκονται βόρεια της Νίγδης μέσα σε οπωρώνες, αμπέλια και μπουστάνια.

Εξέλιξη υπόσκαφων εγκαταστάσεων σε μικτές

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι, στα μέσα του 17ου αιώνα, που ξεκινάει μια δημογραφική ανάκαμψη, αποτέλεσμα της νέας σταθερής διακυβέρνησης των Οθωμανών⁸ βελτιώνονται οι συνθήκες ασφάλειας και το βιοτικό επίπεδο και οι υπόσκαφες κατοικίες εξελίσσονται σε μικτές.

Στις κατοικίες που είναι λαξευμένες σε φαράγγια ή χαράδρες αρχίζουν να χτίζονται μπροστινά δωμάτια, έτσι οι οικισμοί εξελίσσονται σιγά σιγά πάνω στο έδαφος. Οι υπόσκαφοι χώροι συνήθως χρησιμοποιούνται ως αποθήκες φαγητού, αχυρώνες και στάβλοι, ενώ οι χώροι διημέρευσης είναι πάνω από το επίπεδο του εδάφους. Σε περιπτώσεις η λιθοδομή αποτελεί μόνο το μπροστινό μέρος της κατοικίας λειτουργώντας απλώς ως όψη.

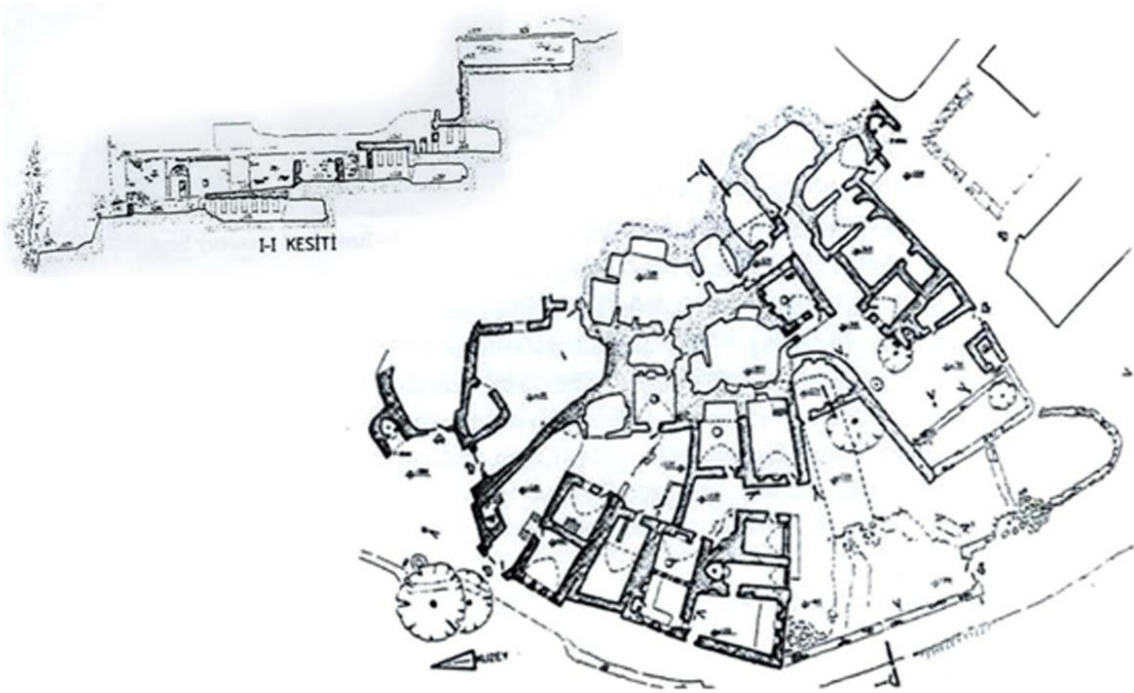

Εικόνα 27 Δημιουργία μεικτής κατασκευής(Stea, Turan, 1993)

⁸ ΑΣΒΕΣΤΗ Β. Μ., Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καπαδοκίας

Οι μικτές κατασκευές διατηρούν την ιδιότητα που έχουν τα υπόσκαφα να μεταβάλλεται το μέγεθος και το πλήθος των κατοικήσιμων χώρων απλώς σκάβοντας το βάθος του βράχου⁹.

Το χτίσιμο έξω από τις σπηλιές, με την δημιουργία των μικτών κατασκευών, μαρτυρά την ύπαρξη ιδιοκτησίας από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Με την ανάπτυξη των χώρων έξω από τον βράχο αρχίζουν να σχηματίζονται δρόμοι και να καθορίζεται ο μετέπειτα αστικός ιστός.

Εικόνα 28 Τομή και κάτοψη μικτής κατασκευής

⁹ BINAN D. U. The Rock-Hewn and Masonry System of the Vernacular Architecture of Cappadocia region, σ. 69

Κεφάλαιο 1^ο Καππαδοκία

Δ. Η οικονομική άνθηση του 19ου αιώνα

Τον 18^ο αιώνα, στα μικρά χωριά με αμιγή ή κατά πλειοψηφία χριστιανικό πληθυσμό σπαρμένα στις απόμερες κοιλάδες του Χασάν Νταγ ή στα ορεινά του Αντίταυρου μιλούσαν ακόμα τα ελληνικά. Σε μια περιοχή που είναι σχετικά απομονωμένη¹⁰ μπορούμε να υποθέσουμε ότι διατηρήθηκε κάποιος πυρήνας του γηγενούς πληθυσμού της, διασκορπισμένος σε μικρούς οικισμούς και ότι οι χριστιανοί ήταν είτε δουλοπάροικοι μουσουλμάνων αγάδων είτε μικροκαλλιεργητές στις απόμερες κοιλάδες.

Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα εμφανίζονται από αυτούς τους ορεινούς συνοικισμούς οι πρώτες οργανωμένες κοινότητες και εξελίσσονται σε μεγάλα χριστιανικά χωριά της περιοχής. Βασικά παραδείγματα τέτοιων χωριών είναι η Σινασός και το Γκέλβερι. Η ανάπτυξη των συνοικισμών σε οργανωμένα χωριά οφείλεται στην σταδιακή τροπή των κατοίκων σε μεγάλα αστικά κέντρα της αυτοκρατορίας όπως η Άγκυρα και η Κωνσταντινούπολη για εμπορικές δραστηριότητες. Η μετανάστευση συνέβαλε στην προοδευτική εξέλιξη οικονομικά αλλά και σε επίπεδο οργάνωσης. Οι οικονομικές δραστηριότητες των κάτοικοι των υψιπέδων στα εμπορικά κέντρα διαμόρφωσαν την αυτοοργάνωση των κοινοτήτων με βάση αστικά πρότυπα.

Δεν έχουμε στοιχεία για το πότε άρχισε η περιοδική μετανάστευση των κατοίκων της Καππαδοκίας προς την Κωνσταντινούπολη. Είναι γνωστή η αναγκαστική μετοικεσία κατοίκων της περιοχής της Καισάρειας που επέβαλε ο Μωάμεθ ο Πορθητής για να αναπληρώσει τις πληθυσμιακές απώλειες που είχε υποστεί η νέα του πρωτεύουσα μετά την άλωση. Οι πηγές, βέβαια, αναφέρονται μόνο στην αναγκαστική μετεγκατάσταση Τούρκων και Αρμενίων. Οπωσδήποτε ακόμα κι αν δεν άρχισε η μετανάστευση των Ελληνορθόδοξων τότε, η αποκατάσταση της πολιτικής ενότητας του μικρασιατικού χώρου κάτω από την οθωμανική κυριαρχία ήταν αυτή που την κατέστησε δυνατή.

Φαίνεται πως η έντονη φορολογική πίεση σε συνδυασμό με την ανεπαρκή γεωργική παραγωγή ανάγκασε τον γηγενή πληθυσμό να στραφεί από νωρίς στην προσωρινή μετανάστευση. Αναπτύχθηκε έτσι

¹⁰ Α. Μπαλιάν, σελ 36

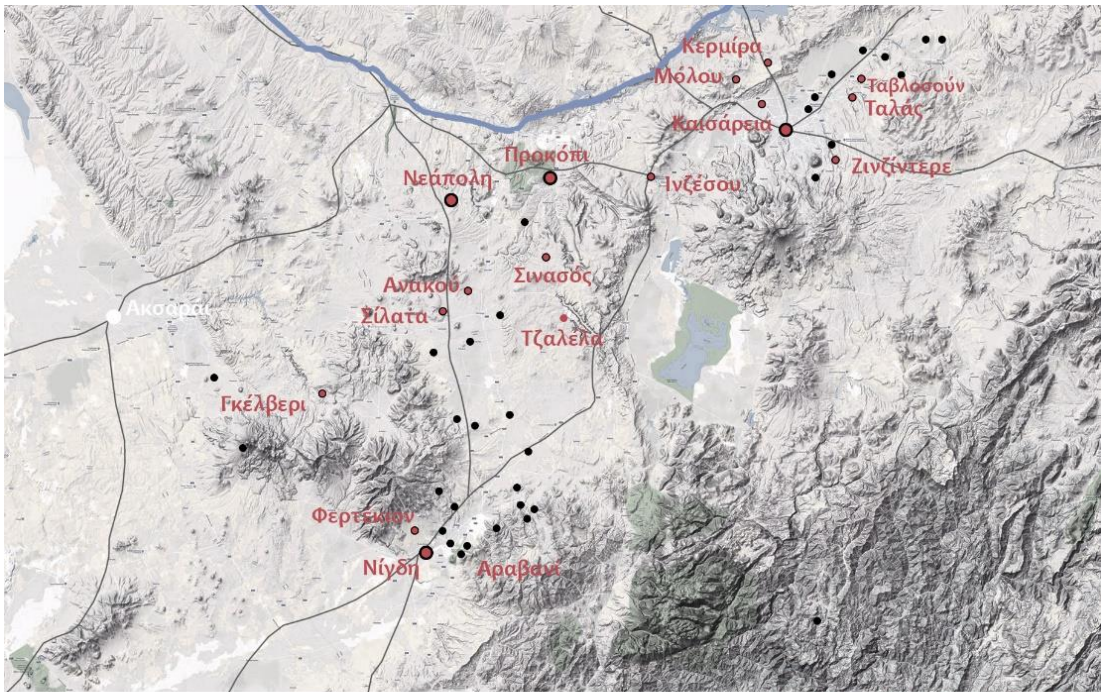
ένα ολοένα και πιο έντονο μεταναστευτικό ρεύμα, κυρίως προς την Κωνσταντινούπολη αλλά και προς άλλα αστικά κέντρα όπως η Σμύρνη, η Άγκυρα, το Ικόνιο, η Μερσίνα, τα Άδανα, η Ταρσός.

Τα συγγενικά και τοπικά δίκτυα που είχαν δημιουργηθεί διευκόλυναν την υποδοχή και ένταξη των νέων μεταναστών που προέρχονταν από την περιοχή της Καππαδοκίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επαγγελματική εξειδίκευσή τους και τη δημιουργία συντεχνιών οργανωμένων σε τοπική βάση. Μέσω των συντεχνιών αλλά και συλλόγων που ιδρύθηκαν στη διάρκεια του 19ου αιώνα ρυθμιζονταν πια και οι επαφές των μεταναστών με τους τόπους καταγωγής τους. Μετά τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ,

Εικόνα 29 Σιδηροδρομικές γραμμές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, περ. 1914 (Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1600-1914)

την ανάπτυξη της Κωνσταντινούπολης κατά τον 19ο αιώνα και οι σημαντικές αλλαγές που παρατηρήθηκαν δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες για την αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος. Η οικονομική ανάπτυξη καθώς και η ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου (Εικόνα 31) συνέβαλαν στην αύξηση του ρυθμού της μετανάστευσης.

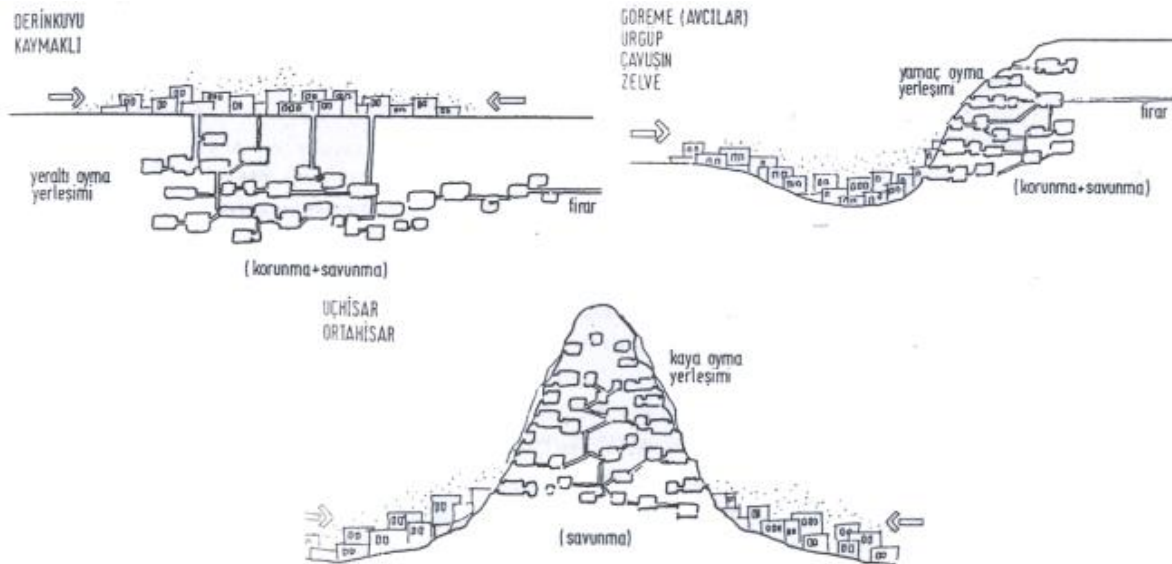

- οικισμοί με ελληνορθόδοξο πληθυσμό, 19ος αι
- οικισμοί με ελληνορθόδοξο πληθυσμό με εμπορική δραστηριότητα, 19ος αι

Εικόνα 30 Οικισμοί με ελληνικό πληθυσμό με εμπορική δραστηριότητα κατά τον 19ο-20ο αιώνα

Κτιστές εγκαταστάσεις

Με τον πλουτισμό των εμπόρων δημιουργήθηκαν εξολοκλήρου κτιστές κατασκευές, κατοικίες και δημόσια κτήρια σε ορεινά περιβάλλοντα. Η ανάπτυξη αυτών των κατοικιών σηματοδοτεί για τις εν λόγω κοινότητες το τέλος μια συλλεκτικής οικονομίας και παραγωγής που είχε ξεκινήσει από τους πρώτους τρωγλοδύτες. Γίνεται μετάβαση από τη συλλογική κατοίκηση και εργασία σε ένα νέο αστικό τρόπο ζωής. Η κατοικία γίνεται σύμβολο κοινωνικής αίγλης σε μία ως τότε δομημένη αγροτική κοινωνία.

Εικόνα 31 Τύποι οικιστικής συγκρότησης Βιταν U.,Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi İçin Yiğma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması

Εικόνα 32 Λιθόκτιστες κατοικίες, Γκέλβερι(Güzel yurt)

Εικόνα 33 Λιθόκτιστες κατοικίες, Γκέλβερι(Güzel yurt)

Κεφάλαιο 2^ο Οικισμός Μελέτης : Σινασός
Α. Τοποθεσία και Ιστορία Οικισμού

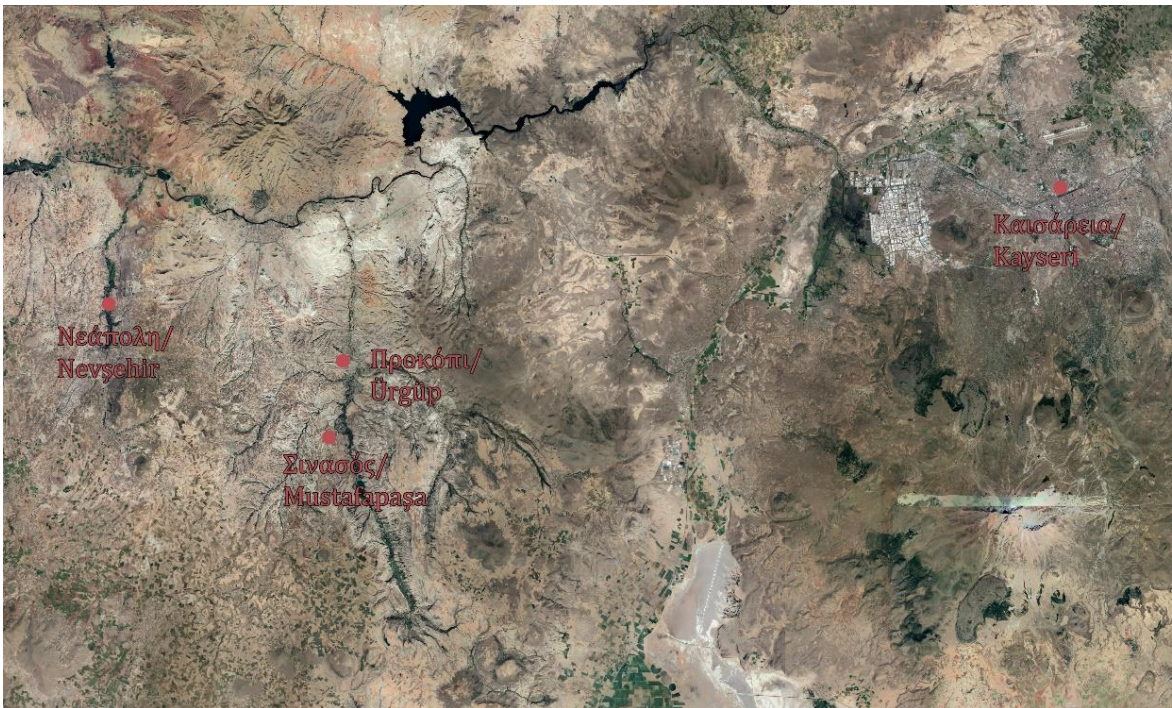
Η εξέλιξη του πολιτιστικού και οικιστικού πλούτου της Καππαδοκίας που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, εικονογραφείται χαρακτηριστικά στον οικισμό της Σινασού. Οικιστικά, ο αγροτικός πληθυσμός του οικισμού ακολούθησε την πορεία των περισσότερων οικισμών της περιοχής, μεταβαίνοντας από τις λαξευτές συνοικίες, σε μικτές κατασκευές και αργότερα, τον 19^ο αιώνα σε λιθόκτιστες κατοικίες. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της Σινασού, οι δομές αυτοοργάνωσης που αναπτύχθηκαν στην μακρά περίοδο της τρωγλοδυτικής περιόδου, εξελίχθηκαν σε μια συγκροτημένη διοίκηση η οποία μέσα στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους κατέστησε την κοινότητα της Σινασού αυτάρκη και αυτόνομη. Η μετεγκατάσταση των χριστιανών κατοίκων της στην Κωνσταντινούπολη και η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων εκεί έδωσε στην αρχιτεκτονική του οικισμού νέα αστικά στοιχεία, πρωτότυπα για την εικόνα του ορεινού καππαδοκικού τοπίου.

Εικόνα 34 Γενική άποψη του οικισμού, (φωτ. Özbay A., 2007)

Η Σινασός βρίσκεται 50 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Καισάρειας, 24 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Νεβζεχίρ και 6 χιλιόμετρα νότια του Ύργιυρ. Ορίζεται από δύο οροσειρές, διακλαδώσεις του όρους Ταύρου : ανατολικά από την οροσειρά Ραφών (Κιλκαρά ταγλάρ) και δυτικά από την οροσειρά Ελευρών (Τσερίκ Ταγλάρ), στο βάθος της οποίας ρέει το Damsa Çayı, το ποτάμι που τριάντα χιλιόμετρα βορειότερα εκβάλλει στον ποταμό Άλυ. Σήμερα ονομάζεται Mustafapaşa και ανήκει στον νομό Νεβζεχίρ.

Ο οικισμός σχηματίζεται από τρεις λόφους: ανατολικά βρίσκεται ο λόφος Μελαγγίων, με κορυφή τον Αγ. Αιμιλιανό, δυτικά ο λόφος Μαχατουρίων, με κορυφή τον Προφήτη Ηλία και ανάμεσά τους ο λόφος του Νεκροταφείου.

Εικόνα 35 Αεροφωτογραφία της ευρύτερης περιοχής της Σινασού

Εικόνα 36 Αεροφωτογραφία της Σινασού

Ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά για την ιστορία του οικισμού πριν τον 19^ο αιώνα. Οι σχετικές πηγές είναι σπάνιες και η πρόσβαση σε αυτές ιδιαίτερα δύσκολη. Οι περιηγητές και ιστοριογράφοι που βρέθηκαν εκεί ως τον 20^ο αιώνα ενδιαφέρθηκαν κυρίως για την αρχαιότητα, τοποθετώντας χρονολογικά όρια στο πεδίο έρευνάς τους και αδιαφορώντας για την πορεία των οικισμών της περιοχής μετά το τέλος του Μεσαίωνα¹¹.

Υπάρχουν διάφορες υποθέσεις για την καταγωγή του τοπωνυμίου. Οι κάτοικοι, επηρεασμένοι από το γεγονός ότι στην Συνασό είχαν καταφύγει εργάτες από τον Πόντο και Χριστιανοί αγρότες από τα γύρω χωριά που εξιλαμίζονταν, θεώρησαν ότι η ετυμολογία του τοπωνυμίου προέρχεται από το ρήμα “συνάγω” (ουσ. “σύναξη”), γι’ αυτό και η ορθογραφία “Συνασός” επικράτησε ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Στην αναζήτηση μιας λόγιας καταγωγής του ονόματος του οικισμού τους, η Συνασός ταυτίστηκε με την αρχαία Ναζιανζό, μια υπόθεση που, ακόμα και μετά την απόρριψή της από τον Κύριλλο, συνέχισε να υφίσταται.

Με τα σημερινά στοιχεία από τις πηγές, η ιστορία του οικισμού μετά την κατάκτηση των Σελτζούκων τον 11^ο αιώνα, μπορεί να περιγραφεί με μια γενική εικόνα. Η πρώτη φορά που μνημονεύεται ο οικισμός ως φορολογικό σύνολο είναι σε οθωμανικό κώδικα του 1476. Από τις καταγραφές των φορολογουμένων και της παραγωγής τους, φαίνεται πως υπήρχε μια στατική κατάσταση τον 15^ο και 16^ο αιώνα, ενώ από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα εμφανίζεται μια δυναμική εξέλιξη. Σε κώδικα των αρχών του 16^{ου} αιώνα ο οικισμός εμφανίζεται με δύο κοινότητες, μια χριστιανική και μια μουσουλμανική.¹²

¹¹ ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Σ., Συνασός, *Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία*, 2005 σ. 21 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ. σ. 364

¹² ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ, σελ 152

Εικόνα 37 Τοπογραφικό της Σίνασού από τον Αρχελαό Σ., (πηγή: Η Σίνασος της Καπαδοκίας, 1986)

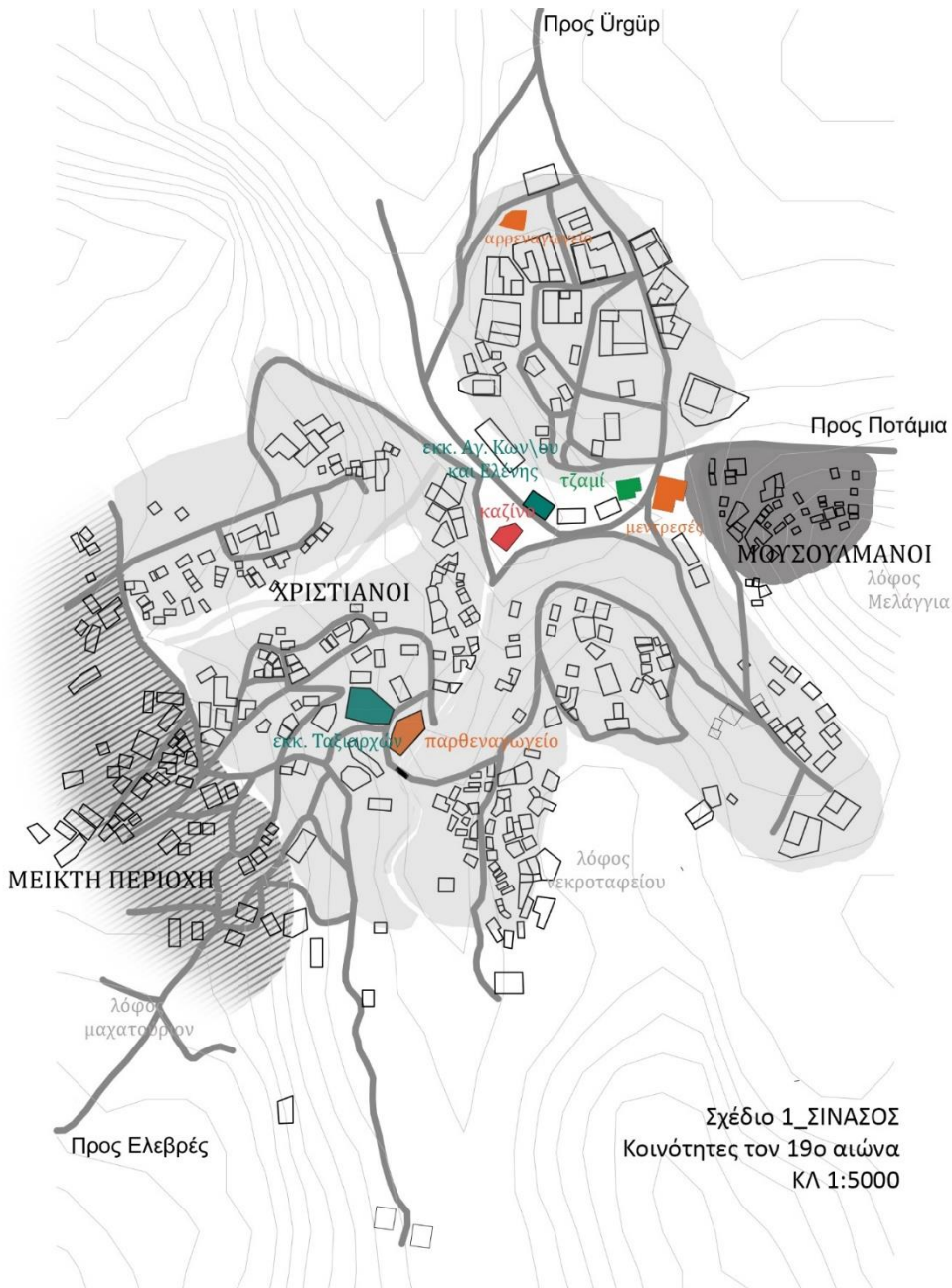
Κεφάλαιο 2^ο Οικισμός Μελέτης : Συνασός
B. Συγκρότηση οικισμού

Βι. Ο οικισμός τον 19^ο αι

Τον 19ο αιώνα, ο πληθυσμός του οικισμού αποτελείτο από ελληνόφωνους χριστιανούς και από τουρκόφωνους μουσουλμάνους. Οι αριθμοί που διαθέτουμε για τον πληθυσμό δε συμφωνούν πάντα μεταξύ τους αλλά όλοι δείχνουν μια γοργή και σταθερή συρρίκνωση του πολυπληθέστερου, αρχικώς, χριστιανικού πληθυσμού κατά την τελευταία τριακονταετία πριν την Ανταλλαγή των πληθυσμών. Το 1890 ο χριστιανικός πληθυσμός αριθμούσε 4.500 άτομα, το 1900 είχε μειωθεί στα 3.000, για να φτάσει το 1924 στα 1.200 άτομα. Αντιθέτως, οι μουσουλμάνοι γνώρισαν μια μικρότερη αλλά σταθερή αύξηση, από τους 600 περίπου κατοίκους το 1890, στους 1000 κατοίκους, τριανταπέντε χρόνια αργότερα. Αυτή η μεταβολή της πληθυσμιακής ισορροπίας συνδέεται με την αντιστρόφως εξελισσόμενη πληθυσμιακή πορεία στην Κωνσταντινούπολη και στην Ιωνία, όπου αυξάνεται ραγδαία ο ελληνικός πληθυσμός, εν μέρει προερχόμενος από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, ενώ σταθερά μειώνεται το ποσοστό των μουσουλμάνων.

Ο οικισμός οργανωνόταν γύρω από την κεντρική αγορά, το *Μεσοχώρι*. Το μεσοχώρι βρίσκεται στο κέντρο, στο σημείο επαφής των φαραγγιών στις παρειές των οποίων υψώνονται οι κατοικίες. Στην περιοχή του Μεσοχωρίου βρισκόταν ο ναός των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, χτισμένος το 1729, το μεγάλο τζαμί Cami-i Kebir χτισμένο το 1601¹³, τα καταστήματα, ο ξενώνας και το καφενείο της χριστιανικής κοινότητας. Εκεί κατέληγαν και οι πλανόδιοι έμποροι με τις καμήλες τους. (Σχέδιο Ι)

¹³ ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ Χ σ. 168

Β2. Οικονομία και Διοίκηση

Οικονομικές δραστηριότητες

Τον 19^ο αιώνα η αγροτική οικονομία της Σινασού και οι αστικές οικονομικές δραστηριότητες στην Κωνσταντινούπολη είχαν μια συμπληρωματική σχέση.

Σύμφωνα με τις ενδείξεις οι δύο οικονομίες, η αγροτική και η εμπορική μετανάστευση στην Κωνσταντινούπολη, συνυπήρχαν τουλάχιστον από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα. Η παλαιότερη τεκμηριωμένη άποψη που έχουμε για τις δραστηριότητες των Σινασιτών στην πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας προέρχεται από μια απογραφή του 1844, όπου οι περισσότεροι άντρες δηλώνουν μπακάληδες και χαβιαράδες. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 18^{ου} αιώνα, οι Σινασίτες απέκτησαν τον έλεγχο των εργαστηρίων, παίρνοντας την θέση εμπόρων από άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Διοίκηση

Η επαφή των κατοίκων με την Κωνσταντινούπολη είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία ισχυρής κοινοτικής οργάνωσης της Σινασού. Στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας, η αυτοοργάνωση των κοινοτήτων της ήταν απαραίτητη για την κάλυψη των αναγκών της φορολογίας και της συλλογικής ευθύνης των κατοίκων ενός οικισμού. Είναι σαφές ότι η αυτοοργάνωση και εκπροσώπηση των χριστιανικών κοινοτήτων ήταν πιο διαμορφωμένη από εκείνη των μουσουλμανικών. Ο λόγος της διαφοράς αυτής έγκειται στο ότι οι Μουσουλμάνοι, με την προνομιακή συμμετοχή τους στις στρατιωτικές, οικονομικές και δικαστικές λειτουργίες, εντάσσονταν με διαφορετικό τρόπο στις δομές της κυρίαρχης κεντρικής εξουσίας. Ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, όπου οι κοινωνίες των Χριστιανών ήταν συγκροτημένες σε πυρηνικές οικογένειες, η επιβίωσή τους καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη για οργανωμένη τοπική ηγεσία. Η Συντεχνία των Σινασιτών στην Κωνσταντινούπολη, διαμόρφωσε τη δημογεροντία στη μορφή που είχε τον 19^ο αιώνα. Ο ολιγαρχικός χαρακτήρας της συντεχνιακής δομής αποτυπώθηκε στη δημογεροντία, όπου το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι ήταν αυστηρά πορισμένο. Δημογέροντες εκλέγονταν οι

συγγενείς των μαστόρων που ήταν επικεφαλής των χαβιαράδικων εργαστηρίων. Ενώ το σώμα των εκλεκτόρων το αποτελούσαν αποκλειστικά ίδιοι μάστορες της συντεχνίας, άντρες άνω των 21 ετών, κτηματίες, με μέγεθος περιουσίας που έπρεπε να ξεπερνά κάποιο όριο.¹⁴

Εκπαίδευση

Σημαντικός θεσμός για την συνέχιση των εμπορικών δραστηριοτήτων ήταν το σχολείο. Η λειτουργία των ελληνικών σχολείων συνέβαλε στην ένταξη των μαθητών σε κοινωνίες που άνοιγαν τα σύνορά τους στο διεθνές εμπόριο. Το αρρεναγωγείο κτίστηκε το 1840, όμως υπάρχουν ενδείξεις λειτουργίας του σχολείου από το 1788¹⁵.

Είναι σαφές πως η διαμόρφωση και ο τρόπος λειτουργίας των παραπάνω ισχυρών θεσμών στην Σινασό δεν προέκυψε από της ανάγκες μιας απλής αγροτικής κοινότητας, ούτε ήταν αποτέλεσμα μεταρρυθμίσεων που εισήγαγε η κεντρική διοίκηση αλλά ήταν καρπός της ανάπτυξης αστικών και οικονομικών δραστηριοτήτων των Σινασιτών στην πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας. Η δημογεροντία εξασφάλιζε την επιβίωση και την ευημερία της Σινασού, την ασφάλεια των προσώπων της και τις περιουσίες τους καθώς και την διατήρηση του

τρόπου ζωής τους. Η δημογεροντία φρόντιζε για την διατήρηση της ομόνοιας με τους νόμους της και την επιβολή τους και καθιστούσε την Σινασό αυτόνομη.

Εικόνα 38 Σφραγίδα της δημογεροντίας με τα αρχικά των τεσσάρων επίσημων μαχαλάδων

¹⁴ Ο.π.

¹⁵ Ο.π. 310

Β3. Εγκαταστάσεις και λειτουργίες

Συνοικίες

Η Συνασός ήταν συγκροτημένη σε επτά συνοικίες: τη συνοικία Λουλά, τη συνοικία Καπάλου, τη συνοικία Γαβρά, τον Γενή μαχαλά, τον Μεσκίτ Μαχαλέ, τη συνοικία Γαλασιές και τη συνοικία του Κήπου(Σχέδιο 2).

Στις ζώνες κατοικίας, διαφαίνεται ο διαχωρισμός βάσει θρησκευματος. Οι συνοικίες κατά βάση δεν ήταν μικτές. Συγκεκριμένα, ο Μεσκίτ Μαχαλάς ήταν αποκλειστικά μουσουλμανική συνοικία. Ο Λουλάς, ο Γαβράς και ο Κήπος ήταν κατά κύριο λόγο χριστιανικές συνοικίες. Ο Γενή μαχαλάς ήταν κι αυτός κυρίως χριστιανική συνοικία αλλά με κάποια συγκεντρωμένα τουρκικά σπίτια και έναν δεύτερο οίκο προσευχής των μουσουλμάνων. Από τις δικαιопραξίες που είναι καταχωρημένες στους διασωθέντες κώδικες, φαίνεται ότι, οι περιπτώσεις όπου σπίτια τουρκικής ιδιοκτησίας γειτνιάζουν με χριστιανικά σπίτια, ήταν ελάχιστες.¹⁶

Οι επίσημα αναγνωρισμένοι μαχαλάδες του οικισμού ήταν τέσσερις, ο Γαβράς, ο Γενή Μαχαλάς, ο Κήπος και ο Λουλάς και είχαν το δικαίωμα να εκλέγουν δύο δημογέροντες το χρόνο. Ο Κάπαλος και ο Μεσκίτ Μαχαλέ θεωρούνταν υπομαχαλάδες του Λουλά και οι Γαλασιές του Γενή Μαχαλά.

Οι τέσσερις μαχαλάδες είχαν ο καθένας τον δικό του ιδιαίτερο κώδικα λειτουργίας και σχετική αυτονομία, χωρική και οικονομική. Τα φαράγγια-ρέματα, ως φυσικά σύνορα, καθιστούσαν τα όρια των συνοικιών απολύτως διακριτά στο χώρο: ο Κήπος χωριζόταν από τον Γενή Μαχαλά με το ρέμα Κήπου, ο Γενή Μαχαλάς από το Γαβρά με το ρέμα Δεργού.

¹⁶ ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ, σελ 43

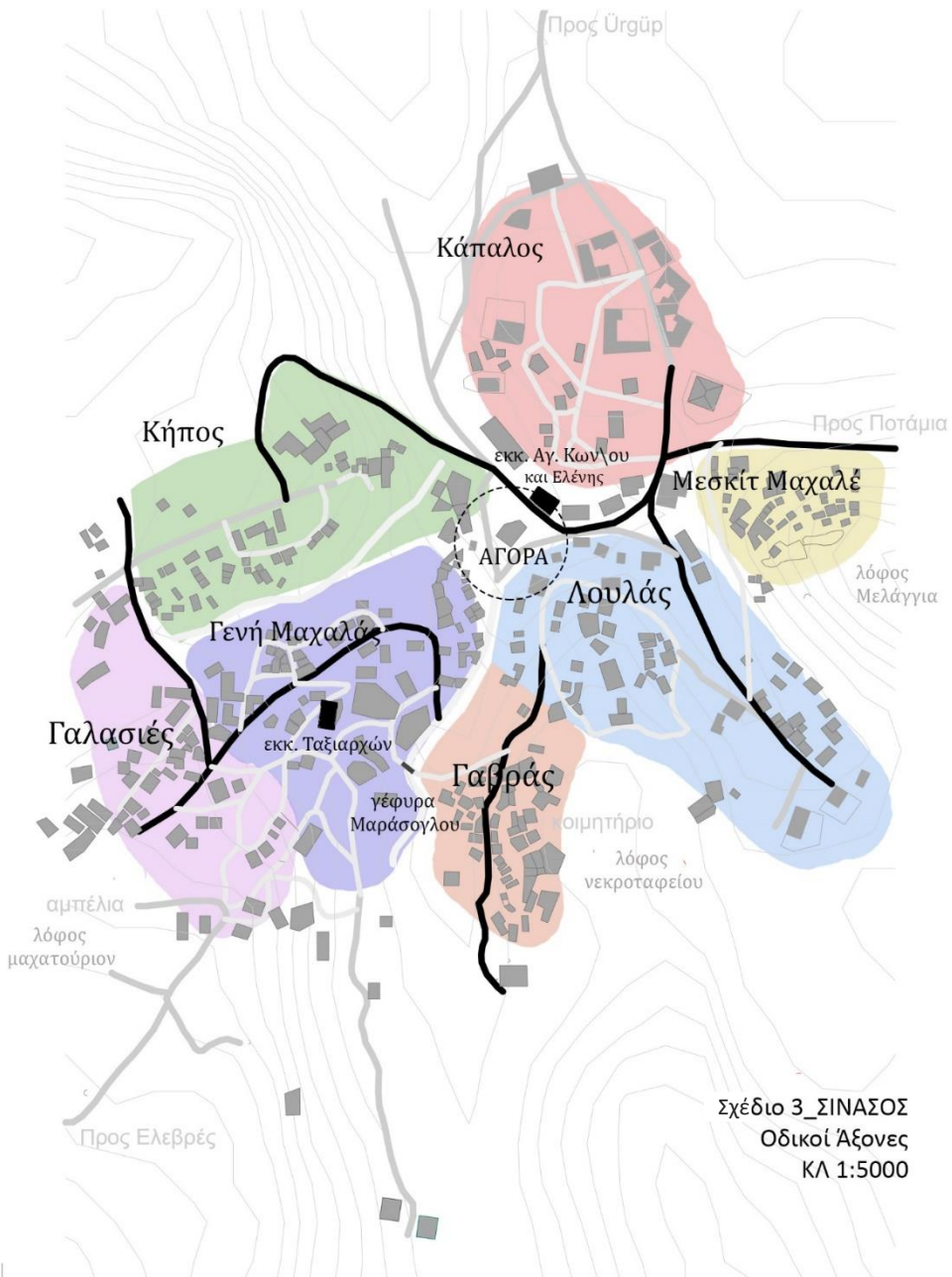
Οδικοί άξονες

Από τη θέση της κάθε συνοικίας σε σχέση με την αγορά και το οδικό δίκτυο μπορούμε να εντοπίσουμε ποιες συνοικίες κατοικούνταν από τα υψηλά στρώματα της κοινωνίας.

Κάθε μαχαλάς είχε μία ή δύο κεντρικές αρτηρίες τις *στράτες*, με μεγάλο πλάτος. Οι εσωτερικοί δρόμοι, *αδιέξοδα* που εξυπηρετούσαν την είσοδο στις κατοικίες, ήταν μικρότεροι σε πλάτος, τα *σοχάγια*. Ανάλογα με την θέση της κάθε συνοικίας, η κεντρική στράτα της είχε περισσότερο ή λιγότερο άμεση επαφή με το μεσοχώρι. Τόσο η στράτα της συνοικίας του Λουλά όσο και αυτή του Κήπου κατέληγαν στο κέντρο του οικισμού. Η στράτα του Λουλά, μάλιστα, ήταν τόσο *φαρδιά* που χωρούσαν άνετα να περάσουν *αραμπάδες* και *ζώα*. Αντιθέτως, οι κεντρικές στράτες του Γαβρά και του Γενή Μαχαλά δεν έρχονταν σε άμεση επαφή με το μεσοχώρι(Σχέδιο 3)

Ενορίες

Το οδικό δίκτυο και η αμεσότητα της πρόσβασης φαίνεται να έπαιξαν ρόλο και στη διαμόρφωση των ενοριών του οικισμού. Η εκκλησία Κωνσταντίνου και Ελένης, που βρίσκεται στο μεσοχώρι, ανήκε στους μαχαλάδες Λουλά και Κήπου, που είχαν άμεση πρόσβαση σε αυτήν. Ενώ, οι κάτοικοι του Γαβρά και του Γενή Μαχαλά εκκλησιάζονταν στη νεότερη εκκλησία των Ταξιαρχών, που βρισκόταν κοντά στη γέφυρα που ένωνε τις δύο συνοικίες. Ο συνεκκλησιασμός ήταν πολύ σημαντικός για τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ των κατοίκων διαφορετικών μαχαλάδων. Η αυλή της εκκλησίας ήταν το εντευκτήριο των νοικοκυράδων όλης της ενορίας. Συναντιούνταν εκεί μετά το τέλος της λειτουργίας, από τις ελάχιστες ευκαιρίες κοινωνικοποίησης εκτός της οικίας.

Πρώτες εγκαταστάσεις

Οι πρώτες εγκαταστάσεις της Σινασού είναι υπόσκαφες οικήσεις, λαξευμένες στα τέσσερα φαράγγια του οικισμού. Η επιλογή της τοποθεσίας τους μαρτυρά το αμυντικό σύστημα των κατοίκων της. Για την προστασία τους αρκούσε ο έλεγχος της εισόδου του φαραγγιού. Το άνοιγμα της εισόδου των οικήσεων βρίσκεται σε ψηλό σημείο σε σχέση με το επίπεδο του πλατώματος του φαραγγιού, ενώ το βάθος τους αναπτύσσεται μέσα στο βράχο. Σε κάθε φαράγγι υπήρχε κοινόχρηστη παροχή νερού από πηγάδι και κρυσφύγετα, τα "τρος», τα οποία ήταν κι αυτά κοινά ανά φαράγγι και εκεί κατέφευγαν οι κάτοικοι εν ώρα κίνδυνου. Τα λαξευτά σύνολα οι ντόπιοι τα ονόμαζαν "χαγιά" και υπήρχαν έξι σύνολα(Σχέδιο 4):

- τα χαγιά του *Σισμάνογλου* στη δυτική όχθη του φαραγγιού Δέργου
- τα χαγιά *Δέντα* στην ανατολική όχθη του φαραγγιού Δέργου
- τα χαγιά *Κήπου* στη βόρεια όχθη του φαραγγιού
- τα χαγιά *Βραχτής* στη βόρεια όχθη του ρέματος Βραχτής
- τα χαγιά *Μελαγγίων* -στην ανατολική όχθη του φαραγγιού Ζολώτα
- τα χαγιά *Λοφίου* στη δυτική όχθη του φαραγγιού Ζολώτα

Η οργάνωση των υπόσκαφων συνόλων καθόρισε τη μετέπειτα οικιστική διάρθρωση του οικισμού. Οι συνοικίες που δημιουργήθηκαν από τις μικτές και λιθόκτιστες κατοικίες, οι μαχαλάδες, προέκυψαν ως εξέλιξη των συνόλων αυτών. Συγκεκριμένα από το σύνολο οικήσεων *Δέντα* προέκυψε η συνοικία *Γαβράς*, από το χάγια *Λοφίου* η συνοικία *Λουλάς*, από το χάγια *Κήπου* η συνοικία *Κήπος* και αργότερα, μάλλον στο τέλος του 18^{ου} αιώνα,¹⁷ από τα χάγια "Σισμάνογλου" η συνοικία *Γενή Μαχαλάς* που σημαίνει *Νέα συνοικία*.

¹⁷ ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ, σελ 214

Εικόνα 39 Φάραγγι Κήπου

Εικόνα 40 Φάραγγι Δεργού

Σχέδιο 4_ΣΙΝΑΣΟΣ
Υπόσκαφες σύνολα οικήσεων, χάγια
ΚΛ 1:5000

Η νέα τάξη εμπόρων – Κάπαλος, διοικητικό κέντρο

Την περίοδο 1844-1845 οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ επέτρεψαν μια θεσμική ανανέωση της Δημογεροντίας. Προς αυτό συνέβαλαν κυρίως οι ρυθμίσεις που όριζαν τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης των μη μουσουλμανικών πληθυσμών και την αύξηση των διαθέσιμων πόρων που διαχειρίζονταν οι ηγεσίες των τοπικών κοινοτήτων.

Μετά το 1850, άρχισαν να πυκνώνουν οι λιθόκτιστες κατοικίες στην συνοικία Καπάλου. Ο Κάπαλος ήταν ακατοίκητος ως τότε επειδή είναι οροπέδιο και, λόγω της επίπεδης επιφάνειάς του, δεν παρείχε την ασφάλεια που απαιτούσε ένας ορεινός οικισμός. Κατά την θεσμική ανανέωση χτίζεται στη νέα συνοικία του Καπάλου το κτήριο της Δημογεροντίας και το νέο κτήριο του Αρρεναγωγείου. Δημιουργήθηκε, έτσι, το πολιτικό κέντρο και σε περίοπτη θέση και άμεση σύνδεση με το εμπορικό κέντρο. (Σχέδιο 6)

Εικόνα 41 Άποψη της συνοικίας Καπάλου, 19244

Στη σημερινή εικόνα του αστικού ιστού η διαφορά στην οικιστική συγκέντρωση της συνοικίας του Καπάλου σε σχέση με τις υπόλοιπες συνοικίες είναι φανερή. Οι ιδιοκτησίες στον Κάπαλο είναι μεγαλύτερες και προστατευμένες με ψηλούς μαντρότοιχους(Σχέδια 7,8).

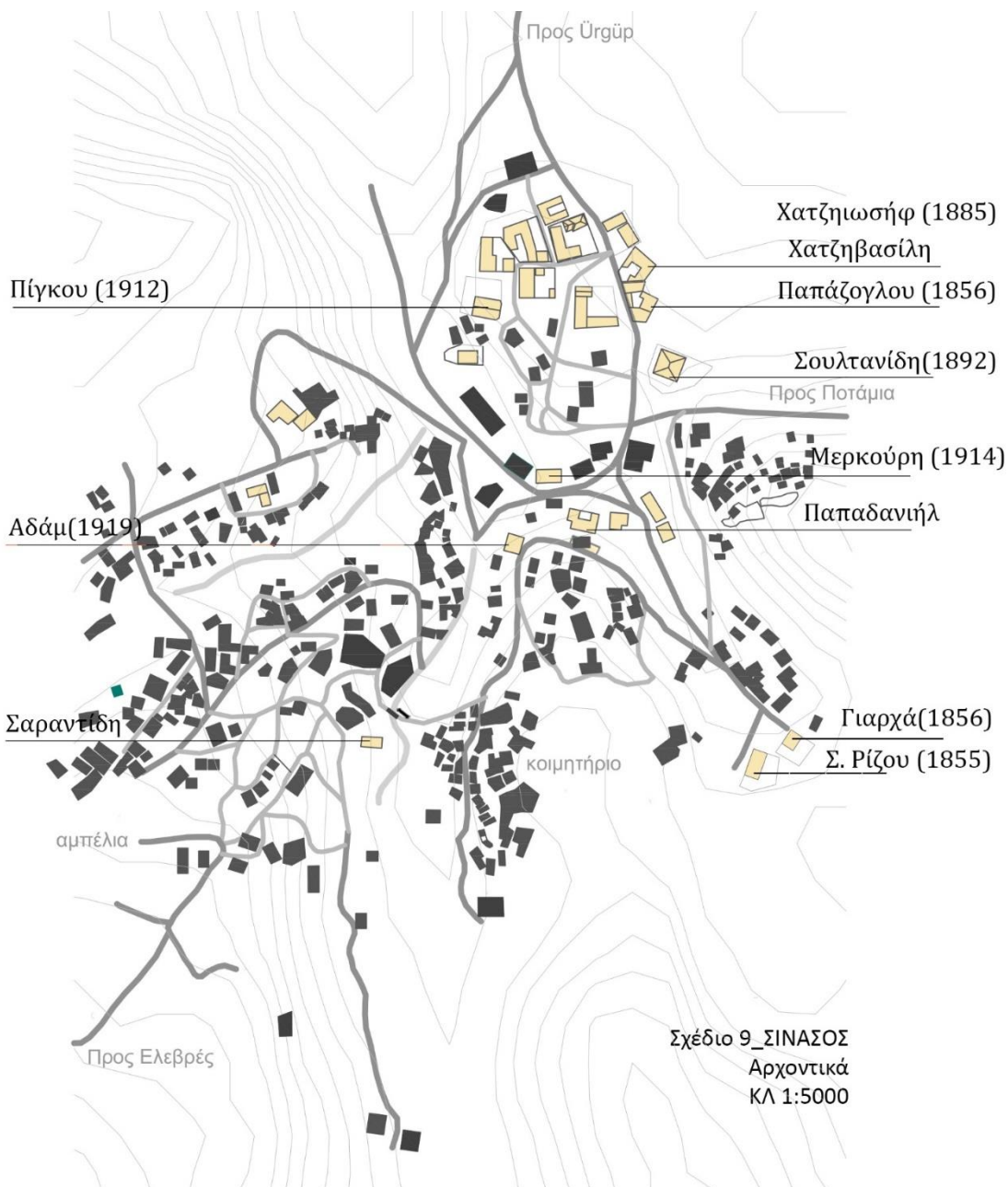

Σχέδιο 7 Οικιστική συγκέντρωση Α., συνοικία Καπάλου
ΚΛ 1:2000

Σχέδιο 8 Οικιστική συγκέντρωση Β., συνοικία Γαβρά
ΚΛ 1:2000

Δημόσια κτήρια και δημόσιος χώρος κατά την οικονομική άνθιση

Αυτή την εποχή χτίζονται στους οικισμούς της περιοχής της Σινασού νέες εκκλησίες, συμβολίζοντας οικονομική και κοινωνική άνεση των Χριστιανών. Στη δεκαετία 1840-1850, οι Σινασίτες έχτισαν τη νέα εκκλησία των Ταξιαρχών (1840) και αποκατέστησαν την παλαιότερη εκκλησία των Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένη και επισκεύασαν τον Ναό της Μονής του Αγίου Νικολάου.

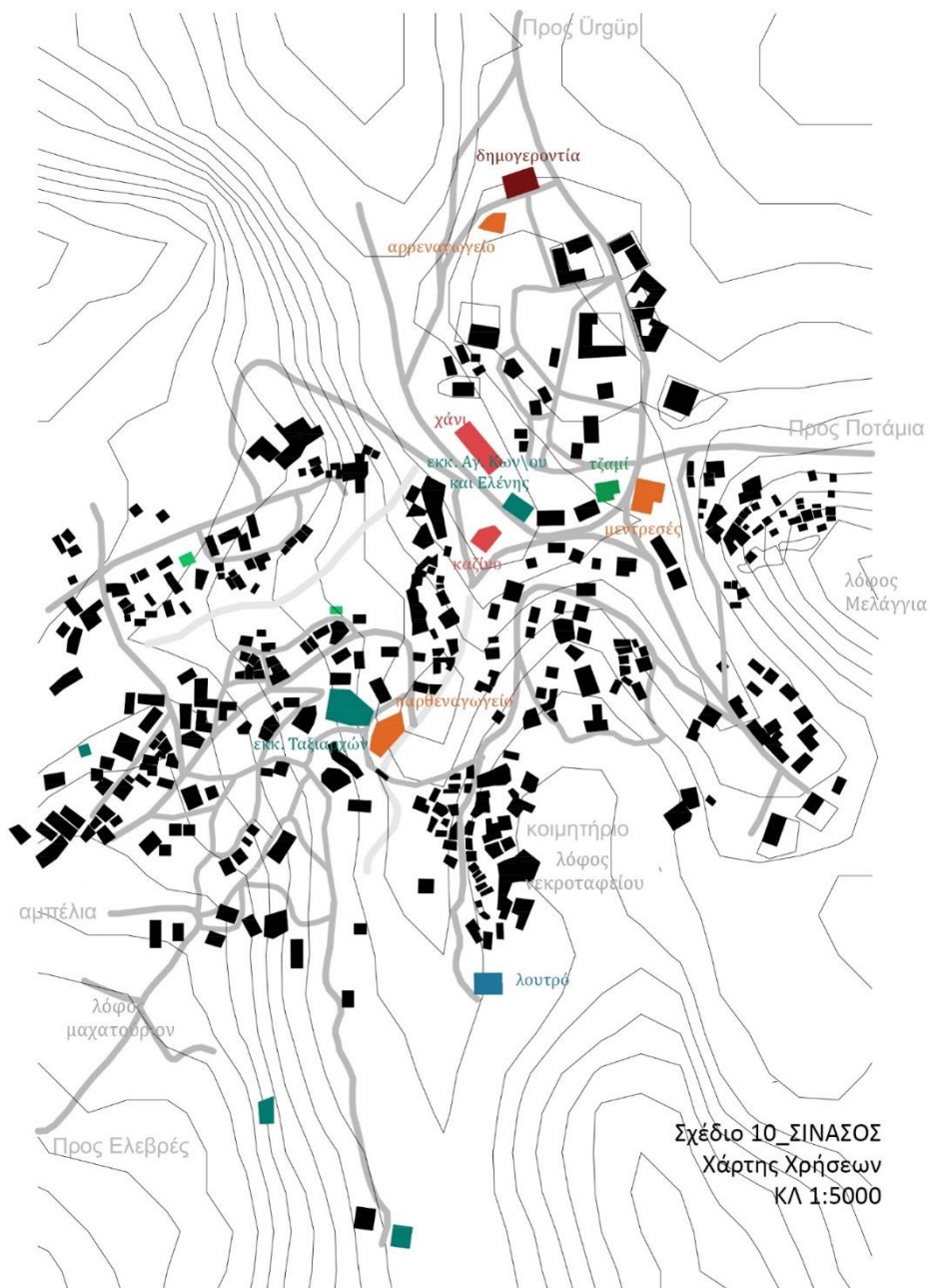
Τα επόμενα χρόνια συνεχίζεται η πρόοδος του οικισμού. Χτίζονται νέα δημόσια κτήρια που αντικατοπτρίζουν τα νέα στοιχεία μιας καθημερινότητας με αστικά πρότυπα. Η αγορά μεγαλώνει και τα δημογραφικά στοιχεία, σημειώνουν συνεχή αύξηση.

Το 1868 κτίζεται το χάνι που εξασφάλιζε τη διανυκτέρευση των εμπόρων, το 1865 η γέφυρα Μαράσογλου που ενώνει τις συνοικίες Γαβρά και Γενή Μαχαλά και το 1872 το Παρθεναγωγείο. Το 1890 χτίζεται στην πλατεία της αγοράς το εντευκτήριο, με επτά καταστήματα στο ισόγειο και καφενείο στον όροφο και, την ίδια χρονιά, ο οικισμός αποκτά φαρμακείο και προσλαμβάνει μόνιμο ιατρό. Τέλος, 1893 χτίζεται λουτρόνας στη συνοικία Γαβρά(Σχέδιο 10).

Επίσης τα εμπορικά καταστήματα στο μεσοχώρι αυξάνονται¹⁸. Μέχρι τη δεκαετία του 1880, στο μεσοχώρι υπήρχαν μόνο δύο εμπορικά καταστήματα. Έως το 1899¹⁹ η αγορά είχε μεγαλώσει τόσο που αριθμούσε τριάντα καταστήματα: υφασματοπωλεία, παντοπωλεία, κρεοπωλεία, φούρνους, υποδηματοποιεία και ξυλουργεία. Παρά τη αναβάθμιση της αγοράς της όμως, η Σινασός, λόγω της εγγύτητάς της με το κέντρο της περιφέρειας, το Προκόπι, που διέθετε μεγάλη και φημισμένη κεντρική αγορά, δεν κατάφερε να γίνει υπερτοπικό εμπορικό κέντρο.

¹⁸ ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ Α. Ι., σελ 54

¹⁹ ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ Α. Ι., σελ 35

Η κρίση της Δημογεροντίας

Το 1873 ήταν το αποκορύφωμα μιας μακράς περιόδου ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας. Η αγροτική κρίση που έπληξε τη Μικρά Ασία το 1874-1875 και ο λιμός που αυτή προκάλεσε έδωσε τέλος στη μακρά περίοδο δημογραφικής ανόδου. Το 1880 η Συνασός γνώρισε την οξύτερη εσωτερική της κρίση. Υπήρχαν εσωτερικές διαμάχες της δημογεροντίας και ένα πλαίσιο γενικότερης οικονομικής στασιμότητας. Ταυτόχρονα, η μετανάστευση στην Κωνσταντινούπολη γινόταν συνεχώς εντονότερη, οι άντρες συμπαρέσυραν τις οικογένειές τους με σκοπό την μόνιμη μετεγκατάσταση, με αποτέλεσμα την αραιώση του πληθυσμού.

Το 1887 στην γενική κατάσταση αποδιοργάνωσης και οικονομικής στασιμότητας, η μερίδα της δημογεροντίας που επικράτησε σε μια προσπάθεια να μειώσει τα έξοδα αποφάσισε να αποσπαστεί από τον καζά της Αραβισού και να ενταχτεί στο γειτονικό Προκόπι (Urgur) ώστε να μειωθούν τα έξοδα μετακινήσεων της δημογεροντίας. Η επιλογή αυτή ήταν πολιτικά εσφαλμένη διότι αντέβαινε στην πάγια πολιτική να μην εξαρτάται η Συνασός από κοντινή διοικητική αρχή αλλά από κάποια μακρινή, της οποίας η εξουσία ήταν τόσο πιο σκιώδης όσο μεγαλύτερη ήταν η απόστασή της²⁰.

Η διαίρεση των Σινασιτών λόγω των εσωτερικών διαμαχών και η αποδυνάμωση της Δημογεροντίας είχε σαν αποτέλεσμα την σταδιακή απώλεια της αυτονομίας της Σινασού. Το 1912 η απόφαση της γενικής συνέλευσης των πατριωτών να ζητήσουν από την κυβέρνηση αστυνομικό σταθμό για την φύλαξη της πόλης σήμαινε την οριστική έκλειψη της τοπικής αυτονομίας της Σινασού μπροστά στην κρατική κυριαρχία.

Μετά τους βαλκανικούς πολέμους η διοίκηση απέσπασε τα δικαιώματα της δημογεροντίας. Το 1916 ο τοπικός στρατιωτικός διορίζει τον πρώτο δήμαρχο και χτίζεται στο μεσοχώρι το δημαρχείο (Εικόνα 46). Τον

²⁰ Χατζηιωσήφ,

Ιούνιο του 1924 η δημογεροντία καταργήθηκε οριστικά και αντικαταστάθηκε από την Οικονομολογική Επιτροπή της Ανταλλαγής.

Εικόνα 42 Δημαρχείο, 1924

Β4. Αρχιτεκτονικές δομές και καθημερινός βίος

Η σταδιακή ανάπτυξη του οικισμού, μια διαδικασία που συντελέστηκε προοδευτικά από την δημογραφική ανάκαμψη του οικισμού το 18^ο αιώνα μέχρι την κοινωνική και οικονομική άνθιση που άρχισε την περίοδο 1840-1850 υπαγόρευσε μια εξέλιξη στον τρόπο κατοίκησης των οικιστών. Οι κάτοικοι της Συνασού από την λαξευτή αρχιτεκτονική στον βράχο προχώρησαν στις μικτές κατασκευές και τελικά στα εξολοκλήρου λιθόκτιστα, δίπατα αρχοντικά.

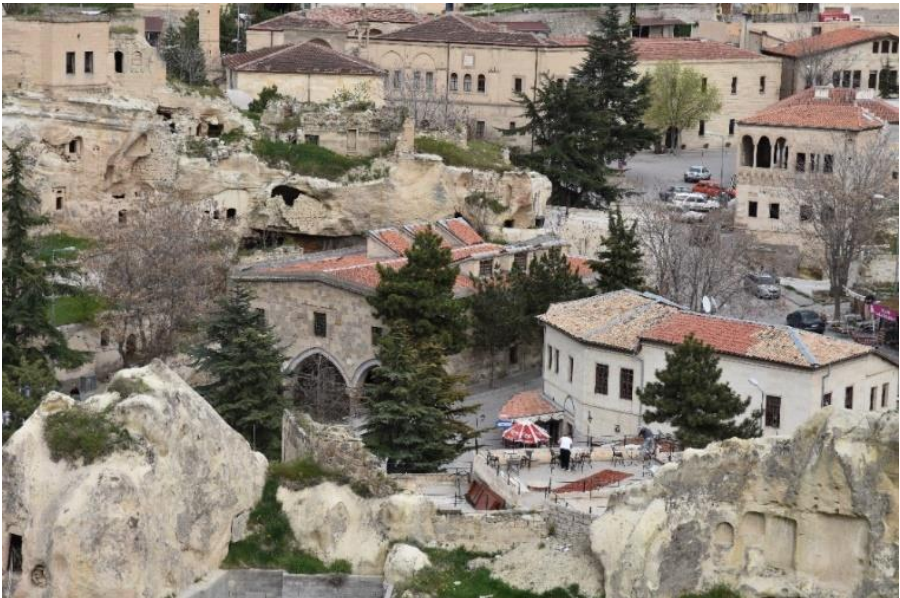
Παρά την εξέλιξη των κατοικιών σε μικτά, φαίνεται πως τα υπόσκαφα καταφύγια ήταν σε χρήση σε ώρα κινδύνου και σε νεότερους χρόνους. Υπάρχουν μνήμες από τη διέλευση του εχθρικού στρατού με την προέλευση του Ιμπραήμ πασά της Αιγύπτου στη διάρκεια του πρώτου τουρκοαιγυπτιακού πολέμου το 1832 που οδήγησε για τελευταία φορά τους κατοίκους στα λαξευτά καταφύγιά τους.

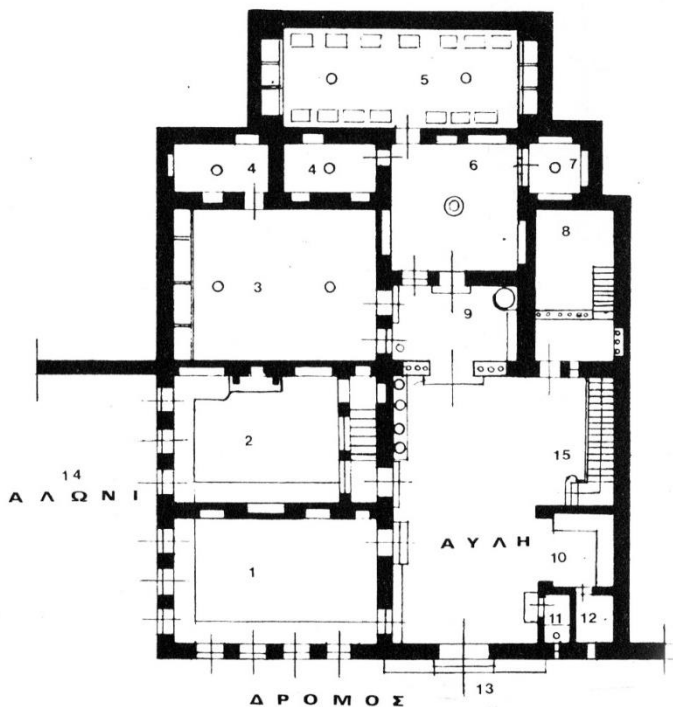
Εικόνα 43 Κατοικία Παπάζογλου/1856, Συνοικία Καπάλου

Στην γενική εικόνα του οικισμού υπάρχει η ιδιομορφία να συνυπάρχουν τα τρωγλοδυτικά οικήματα με τα αρχοντικά. Η αρχιτεκτονική των αρχοντικών, κυρίως μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα, φανερώνει μια εσωστρεφή κοινωνία. Όπως φαίνεται από την απομόνωση των σπιτιών από τον δρόμο, τους ψηλούς τοίχους και την έλλειψη ανοιγμάτων στο επίπεδο του δρόμου, η απουσία των αντρών τη μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου και οι θρησκευτικές διακρίσεις σε συνδυασμό με την έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση δημιουργούσαν θέματα ασφάλειας. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο βασικός τύπος κατοικίας οργανώθηκε γύρω από μία εσωτερική αυλή στην οποία γινόταν η διημέρευση, οι καθημερινές εργασίες και οι κοινωνικές συναναστροφές.

Στην όψη των αρχοντικών της Σινασού γίνεται εμφανής η τάση επιβλητικότητας και κοινωνικής προβολής των εύπορων εμπόρων και των προυχόντων του οικισμού. Γίνεται εμφανής η βυζαντινή επίδραση από τα μέγαρα της Πόλης και στοιχεία από την σελτσουκική παράδοση της ευρύτερης περιοχής. Λόγω της χρήσης του τοπικού υλικού, τον ηφαιστειογενή βράχο που έχει περιορισμένη αντοχή στην κάμψη κυρίαρχο στοιχείο στην κατασκευή και τις όψεις είναι τα τόξα.

Εικόνα 44 Γενική εικόνα του οικισμού

Κ Α Τ Ο Ψ Η Ι Σ Ο Γ Ε Ι Ο Υ

1 ΣΟΥΦΑ	9 ΤΟΥΝΤΟΥΡΟΣΕΙΛΟ
2 ΜΙΝΔΕΡΟΔΑΣΗ	10 ΥΠΟΣΤΕΓΟ (ΚΑΜΑΡΑ)
3 ΜΑΤΑΣΠΙΤ	11 ΑΧΤΑΡΙΑ
4 ΚΕΛΛΑΡ	12 ΟΡΝΙΘΙΑ
5 ΚΟΥΤΕΡ	13 ΚΑΤΕΦΛΟ
6 ΣΕΙΜΩΚΟ	14 ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΑΥΛΟΥ
7 ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣ	15 ΣΚΑΛΑ ΔΩΜΑΤΟΣ
8 ΠΑΤΟΣ	

Εικόνα 45 Τυπική κάτοψη ισογείου (Τακαδόπουλος, 1982)

Οι χώροι του σπιτιού

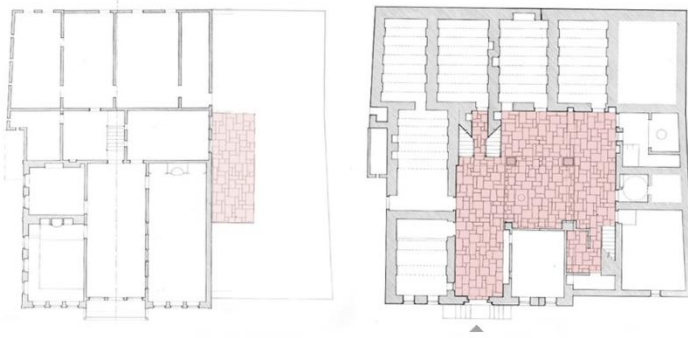
Ένα τυπικό αρχοντικό της Σινασού περιλαμβάνει την αυλή, την αίθουσα υποδοχής, τον λεγόμενο *σουφά*, έναν χώρο πολλαπλών χρήσεων το *μεγασπίτ*, τον χώρο μαγειρέματος και θέρμανσης το *σειμωνικό* και τους λαξευτούς, υπόγειους κατά κανόνα χώρους εργασίας.²¹

Υπαίθριοι και ημιυπαίθριοι χώροι

Βασικό συνθετικό στοιχείο της κατοικίας είναι η αυλή γύρω από την οποία αναπτύσσονται οι χώροι διημέρευσης και εργασίας. Η αυλή κατά κανόνα προστατεύεται περιμετρικά με ψηλό τοίχο. Ο ψηλός αυτός τοίχος υπήρχε για λόγους ασφάλειας αλλά είχε και θερμομονωτική λειτουργία. Το μεγάλο πάχος του, 60-100 εκ, δεν επέτρεπε την άμεση διείσδυση της ζέστης στην εσωτερική αυλή.

Η εσωτερική αυλή, αποτελούσε τον βασικό τον τόπο συγκέντρωσης της οικογένειας και των επισκεπτών αλλά και των καθημερινών εργασιών. Η κοινωνική ζωή των κατοίκων βασιζόταν σε ιδιωτικά πανηγύρια κυρίως μέσα στις αυλές των σπιτιών

Από τα σχέδια που διαθέτουμε, εμφανίζονται δύο τύποι σπιτιών εκείνοι με αίθριο και εκείνοι με αυλή. Σημαντικός χώρος διημέρευσης ήταν επίσης οι ημιυπαίθριοι χώροι και τα δώματα. Στους χώρους αυτούς εκτελούνται εργασίες που αφορούν την καθημερινή ζωή των κατοίκων και συνεστιάσεις. Ιδιαίτερα για τα δώματα αναφέρεται ότι τους καλοκαιρινούς μήνες οι άντρες διανυκτέρευαν πολλές φορές εκεί.

²¹ ΤΑΚΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Λ., Η Σινασός που έσβυσε, σ. 42-70, Αθήνα, 1982

Εικόνα 45 Τύποι κατοικιών με αυλή

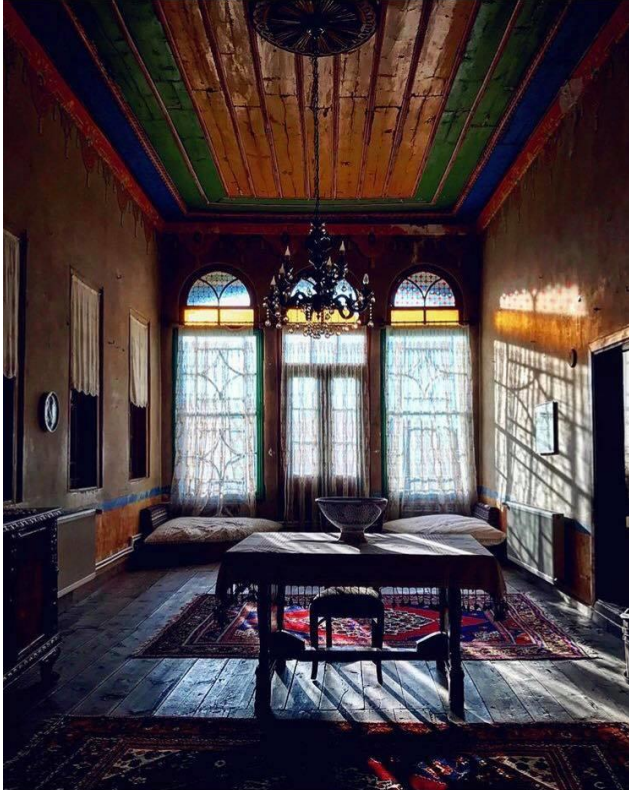
Εικόνα 46 Αυλή αρχοντικού

Εικόνα 47 Αυλή αρχοντικού

Σουφάς/ Αίθουσα υποδοχής

Σημαντικός χώρος της κατοικίας είναι το δωμάτιο υποδοχής, ο σουφάς. Κοντά στην εισόδο της αίθουσας υπήρχε μια ξύλινη εξέδρα ύψους περίπου ενός μέτρου, το *ταχταμπός*. Σε ένα τμήμα του εσωτερικά τοποθετούσαν τα παπούτσια ενώ πάνω ακουμπούσαν δίσκο και τα διάφορα είδη του κεράσματος. Το πάτωμα ήταν καλυμμένο με ξύλινα σανίδια και καλυπτόταν με χαλιά ή κιλίμια. Μπροστά στην πόρτα της εισόδου τοποθετούσαν οι εισερχόμενοι, κάτοικοι και επισκέπτες τα παπούτσια τους, το τμήμα αυτό ονομαζόταν *παπουτσλούχ*. Δίπλα από το ταχταμπάς υπήρχε το *σεντίρ*, μία μόνιμη κατασκευή από ξύλο ή πέτρα, ύψους 50εκ, όπου καθόντουσαν. Καλυπτόταν με μαξιλάρια. Το επόμενο δωμάτιο ήταν το Μιντέρ οντασί. Ήταν σε ψηλότερη στάθμη από τον σουφά, η άνοδος εξασφαλιζόταν με μια σκάλα 4-5 βαθμίδων. Το μιντέρ οντασί λειτουργούσε συμπληρωματικά του χώρου της

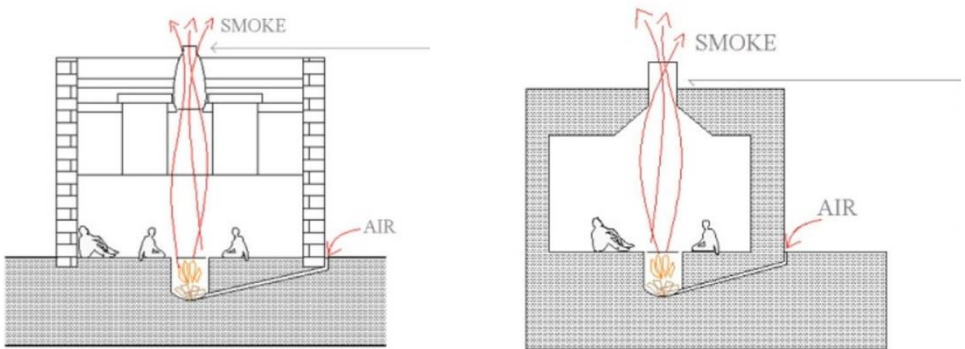
υποδοχής, εκεί κοιμόντουσαν οι φιλοξενούμενοι. Υπήρχαν ξύλινα σεντίρια, το δάπεδο ήταν ξύλινο και είχε ένα πέτρινο τμήμα που λεγόταν *αχήρ σεκισί*. Οι τοίχοι καλύπτονταν με χαλιά ή κιλίμια και τα παράθυρα ήταν μικρότερα από αυτά του σουφά για να διατηρείται ζεστός ο χώρος.

Εικόνα 48 Σοφάς

Σειμωνικό

Το σειμωνικό ήταν ένα δωμάτιο που χρησιμοποιούσαν τον χειμώνα ως καθιστικό. Ήταν ένας κλειστός χώρος στον οποίο λάξευαν το ταντούρ. Το ταντούρ είναι ένα είδος εστίας που χρησιμοποιούσαν και στο εσωτερικό υπόγειων υπόσκαφων διαμερισμάτων. Πρόκειται για το σύστημα του ιπνού, δηλαδή του τοποθετημένου μέσα στο έδαφος πιθαριού. Το σύστημα αυτό είναι αρχαία μορφή ασιατική εστίας η οποία χρησιμοποιήθηκε πιθανόν και στην αρχαϊκή μεγαροειδή κατοικία του ελλαδικού χώρου²² το συναντάμε σε όλα τα μέρη της Καππαδοκίας και είναι γνωστή από το Θιβέτ, το Αφγανιστάν και το Ιράν.

Το ταντούρ είναι ένας μεγάλος κυλινδρικός πήλινος σωλήνας, μήκους 80-100εκ και διαμέτρου 50εκ, ανοιχτός στις δύο κορυφές του. Τοποθετείται σε ένα σκαμμένο λάκκο στο μέσο του δωματίου και στηρίζεται σε μία πλάκα από σχιστόλιθο. Μέσα στο λάκκο, γύρο από τον πήλινο σωλήνα γέμιζαν το κενό με μικρές πέτρες, με αυτό το τρόπο εξασφαλιζόταν ότι δεν θα διαφύγει η θερμότητα που παράγεται. Από τον πυθμένα του λάκκου ξεκινά οριζόντιος αεραγωγός, πήλινος, κι φτάνει στον ελεύθερο αέρα εξασφαλίζοντας την αναμένη φωτιά. Στην οροφή του σειμωνικού, πάνω από το ταντούρι, υπάρχει μία τρύπα, η καπινή για να απομακρύνεται ο καπνός που δημιουργείται στην πρώτη φάση της καύσης.

Εικόνα 49 Λειτουργία ταντούρ

²² Ν. Μουτσόπουλος, ο.π. σελ 9

Εικόνα 50 Εσωτερικό Σειμωνικού

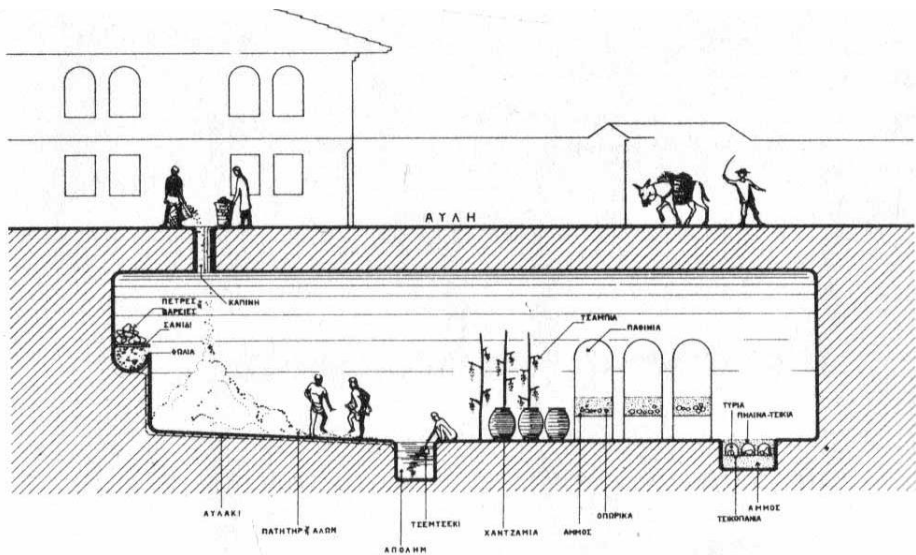
Χώροι εργασίας και αγροτική ζωή

Η αυλή επικοινωνεί με ένα τμήμα του σπιτιού, υπόγειο, λαξευμένο μέσα στο βράχο ή στο επίπεδο του ισογείου, ανάλογα με το σπίτι και την κλίση του εδάφους. Σε αυτό το τμήμα του σπιτιού υπάρχει πάντοτε ο *στάβλος*, που στα μεγάλα σπίτια είχε δύο πόρτες, η μία προς την αυλή και μια προς τον δρόμο. Εσωτερικά χωριζόταν με ένα διαχωριστικό σε δύο, για να απομονώνονται στην περίοδο του θηλασμού τα αρνιά. Ο χώρος των αρνιών λεγόταν *μαντρί* ή *αγήλα* και εσωτερικά επικοινωνούσε με ένα χώρο όπου αποθηκεύονταν τα καύσιμα υλικά, τον *καψιμιώνα*. Στον ίδιο χώρο αποθηκεύονταν και τα ξύλα που προορίζονταν για *κάψιμο*. Σε γειτονική θέση υπήρχε η αποθήκη όπου αποθηκεύονταν τα σκεύη του σπιτιού.

Επίσης λαξευμένος χώρος που ήταν προσεγγίσιμος από την αυλή ήταν ο *“πατός”*. Τμήμα αυτού του χώρου ήταν το *πατητήρι* το οποίο κατασκευαζόταν σε ψηλότερη στάθμη. Φωτιζόταν και αεριζόταν από την *καπινή*, μια τρύπα ανοιγμένη στην οροφή του από την οποία έριχναν τα σταφύλια και τα *πατούσαν*. Η επιφάνεια του *πατητηριού* ήταν *επικλινή* έτσι ώστε να συλλέγεται στην συνέχεια σε έναν *λάκκο*, τον *αποληνό*. Από τον *αποληνό* συγκέντρωναν το *μούστο* με *πήλινα*

δοχεία, τα τσεμτσέκια, σε μεγάλα πιθάκια, τα χαντζάμια, που βρίσκονταν τοποθετημένα σε έναν χώρο του πάτου. Μέσα στον χώρο του πάτου, σε υψηλότερη στάθμη ήταν κατασκευασμένη η λεγόμενη φωλιά και επικοινωνούσε μέσω ενός αυλακιού με την απολήμη. Εκεί συγκεντρώνονταν τα σταφύλια μετά το πάτημα, τα κάλυπταν με σανίδες και τοποθετούσαν πάνω βαριές πέτρες, τις "βαριές". Με την πίεση που ασκούσαν οι πέτρες έτρεχε μέσω του αυλακιού ως την απολήμη ο υπόλοιπος χυμός τους. Στον πατό αποθήκευαν επίσης και τα νωπά σταφύλια κρεμασμένα και τα οπωρικά είδη μέσα εσωχές του τοίχου που ήταν γεμάτες άμμο, τα παθιανά.

Έτσι διατηρούνταν νωπά όλο το χειμώνα για κατανάλωσή τους από την οικογένεια.

Εικόνα 51 Υπόσκαφο οίκημα

Η εισαγωγή των δυτικών προτύπων

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η εισαγωγή στοιχείων του δυτικού τρόπου ζωής προσθέτουν νέα στοιχεία στην καθημερινότητα των Σινασιτών. Το 1891 καταργείται η παραδοσιακή φορεσιά με απόφαση της δημογεροντίας²³, η μόρφωση της γυναίκας, με την δημιουργία παρθεναγωγείου προσδίδει, εφημερίδες και περιοδικά μεταφέρουν στην μικρή κοινωνία ιδέες από εθνικά κέντρα. Η Σινασός πολιτισμικά εκσυγχρονίζεται. Οι εκδηλώσεις της πνευματικής ζωής της Πόλης μεταφέρονται στην μικρή κοινωνία της Σινασού και συμβάλλουν στη διαμορφώνουν του αστικού ήθους. Ιδιαίτερα η ανάπτυξη του θεάτρου, προσφέρει μια απεικόνιση της ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα και την Ελλάδα.²⁴

Οι συνήθειες της αστικής τάξης και επαφή των κατοίκων με τα ευρωπαϊκά προϊόντα και ήθη βρήκε σαφή έκφραση στην αλλαγή του εσωτερικού και εξωτερικού διακόσμου και του των κατοικιών· στις όψεις με την υιοθέτηση νέων κλασικιστικών μορφολογικών στοιχείων και στο εσωτερικό με την εισαγωγή ευρωπαϊκών επίπλων και συσκευών θέρμανσης και άλλων αντικειμένων. Επίσης στη ζωγραφική διακόσμηση των αρχοντικών εμφανίζεται δυτική θεματολογία όπως αναπαραστάσεις ευρωπαϊκών πόλεων. Από τη δεκαετία του 1880 έως το 1924 οι κατοικίες των εμπόρων και των προυχόντων, έφεραν ως επί το πλείστον κλασικό κτιριακό τύπο.

Εικόνα 52 Κατοικία Πίγκου 1912)

²³ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Η καθημερινή ζωή στη Σινασό, σ. 81

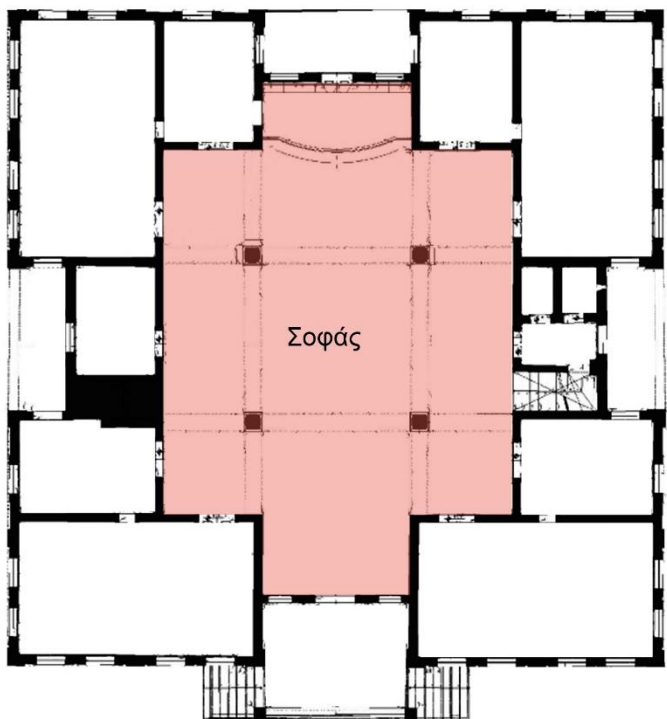
²⁴ ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ, σελ 331

Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το αρχοντικό Σουλτανίδη(Εικόνα 61), χτισμένο το 1892, το αρχοντικό Πίγκου(Εικόνα 60) το 1912 και το αρχοντικό Παπαδανιήλ. Στις δύο πρώτες περιπτώσεις η λογική της σύνθεσης γύρω από μία εσωτερική αυλή εγκαταλείπεται. Τα κτήρια χωροθετούνται σε μεγάλα ελεύθερα οικοπέδα με περιμετρικό κήπο. Εξωτερικά το αρχοντικό Σουλτανίδη παρατηρούμε κλασικότροπα αρχιτεκτονικά στοιχεία, είναι ένας συμμετρικός κτιριακός όγκος με προστώο, κορνίζες ανοιγμάτων, παραστάδες, και ρυθμική οργάνωση των ανοιγμάτων. Παρατηρώντας όμως την κάτοψη διαπιστώνουμε πως ο τύπος της κατοικίας ακολουθεί έναν από τους βασικούς τύπους οργάνωσης της παραδοσιακής οθωμανικής κατοικίας, αυτόν με τον κεντρικό σοφά (orta sofa).

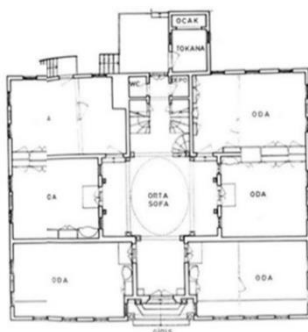
Ομοίως στο αρχοντικό Παπαδανιήλ, εξωτερικά, στην μεγαροειδή όψη γίνονται ορατά τα αστικά πρότυπα, οι όψεις του αποκτούν μεγάλα ανοίγματα και προβάλλουν έναν εξωστρεφή τρόπο ζωής. Στην αίθουσα υποδοχής υπάρχουν τοιχογραφίες. Από την μελέτη όμως των εσωτερικών χώρων, στην τομή, παρατηρώντας τον τρόπο που έχουν λαξευτοί οι υπόσκαφοι χώροι διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν χώροι που ήταν λαξευμένοι πριν την δραστηριότητα των συνεργείων(Εικόνα 64). Επομένως οι κάτοικοι των μεγάρων συνεχίζουν να κατοικούν στους πρωτογενής χώρους των πρώτων οικιστών

Εικόνα 53 Κατοικία Σουλτανίδη 1919

Εικόνα 54 Κάτοψη αρχοντικού Σουλτανίδη

Εικόνα 55 Τύπος σπιτιού με κεντρικό σοφά (Gündoğdu, 1986)

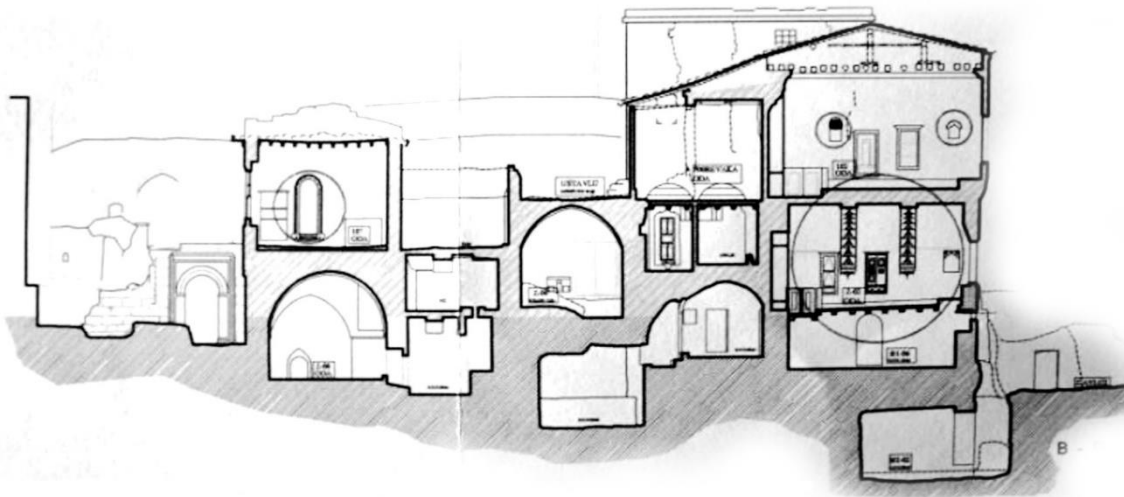
Εικόνα 56 Τοιχογραφία αρχοντικού Παπαδανιήλ

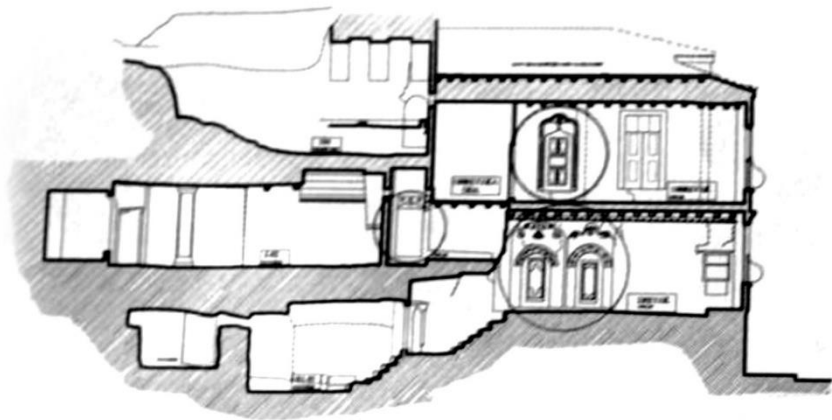
Εικόνα 57 Λεπτομέρεια όψης

Εικόνα 58 Αρχοντικό Παπαδανιήλ

TOMH A-A

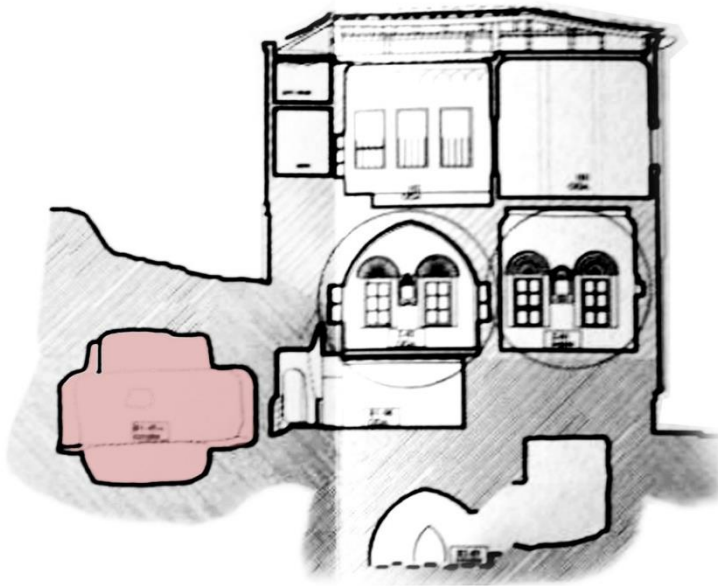
TOMH B-B

Εικόνα 59 Σοφάς, αρχοντικό Παπαδανιήλ

Εικόνα 60 Υπόσκαφος χώρος, αρχοντικό Παπαδανιήλ

ΤΟΜΗ Γ-Γ

Β5.Κατασκευαστικά χαρακτηριστικά και η δράση των λαξευτάδων

Συντεχνία των Χτιστών

Το πλήθος και η αρτιότητα των κατοικιών της Σινασού μαρτυρούν ότι υπήρξε μια περίοδος οικοδομικού οργανισμού και την ύπαρξη ενός καλά οργανωμένου και εξειδικευμένου συνεργείου μαστόρων. Ο ίδιος ο οικισμός δεν διέθετε τέτοιο συνεργείο. Στο έργο της Ασβέστη Μ. Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καππαδοκίας, αναφέρει ότι σε μία απογραφή του 1924 στη Σινασό υπήρχαν 3 μαραγκοί, 1 χτίστης, 1 σοβατζής και 1 σιδηρουργός. Όπως είναι λογικό, η οικοδομική δραστηριότητα δεν βασίστηκε σε αυτό το δυναμικό. Γνωρίζουμε ότι στο γειτονικό Προκόπι υπήρχε το Σωματείο των Χτιστών “Ο Πάτερ Αβραάμ” που ανήκε σε τουρκόφωνους ορθόδοξους και στην περίοδο της ακμής του αριθμούσε 700 μέλη. Όπως αναφέρει η Ασβέστη Μ. οι τεχνίτες από το Προκόπι έχτισαν τα περισσότερα σπίτια της Σινασού. Μάλιστα, η αρχιτεκτονική των κατοικιών του Προκοπίου παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με αυτή της Σινασού.

Οι Προκοπιανοί καλφάδες, δουλεύαν σε γειτονικά χωριά, ελληνικά και τούρκικα. Ήταν έμπειροι και περιζήτητοι τεχνίτες. Είχαν ιδρύσει την Συντεχνία των Χτιστών στην οποία μέλη της έπρεπε να είναι αποκλειστικά Προκοπιείς Χριστιανοί. Για τους Προκοπιανούς τεχνίτες Άγγλος περιηγητής Childs W. I. Στο βιβλίο του “Πεζός δια Μέσου της Μικράς Ασίας” το 1917 γράφει “αυτός ο λαός των Ελλήνων Προκοπιένων είναι πραγματικά μια φυλή από πετροπελεκητές και λαξεύουν και χρησιμοποιούν την πέτρα κατά τρόπο πολύ τεχνικό.”

Είχαν γενικό το όνομα τασσί (πετράδες), το οποίο δήλωνε τρεις κατηγορίες εργατών: τους λατόμους, δηλαδή τους εργάτες που έκοβαν την πέτρα από τα νταμάρια, τους λαξευτάδες, τους εργάτες πελεκούσαν την πέτρα και την έκαναν λεία και κανονική την πέτρα και τους χτιστάδες. Επίσης υπήρχαν οι Μαστόροι που σχεδίαζαν και επέβλεπαν το χτίσιμο των κτηρίων.

Τρόπος χτισίματος

Λόγω της έλλειψης ξύλου και του βασικού οικοδομικού υλικού που είναι η υφαιστειογενής πέτρα, το τοπικό κατασκευαστικό σύστημα και της ευρύτερης περιοχής βασίζεται στα τόξα και τους θόλους.

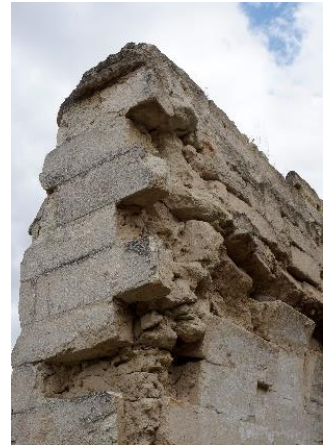
Λιθοδομή

Για την λιθοδομή χρησιμοποιούσαν πελεκημένες και λαξευμένες, μεγάλες πέτρες διαστάσεων 0.80x0.25x0.25 μέτρα. Οι πέτρες αυτές προέρχονταν από το πλήθος λατομεία της περιοχής του Προκοπίου. Οι τεχνίτες αποσπούσαν ογκόλιθους, τους τεμάχιζαν σε κανονικά μεγέθη και οι πελεκητές τους λάξευαν με ειδικά εργαλεία έτσι, ώστε να τοποθετείται η μία πέτρα πάνω στην άλλη χωρίς να υπάρχει κενό ανάμεσά τους. Αυτές οι πέτρες ονομάζονται καμαρόπετρες, επειδή με αυτές χτίζαν και τις καμάρες. Αφού χτίζαν τους τοίχους σε ύψος 2 μέτρων προχωρούσαν στην κατασκευή των τόξων για τους θόλους.

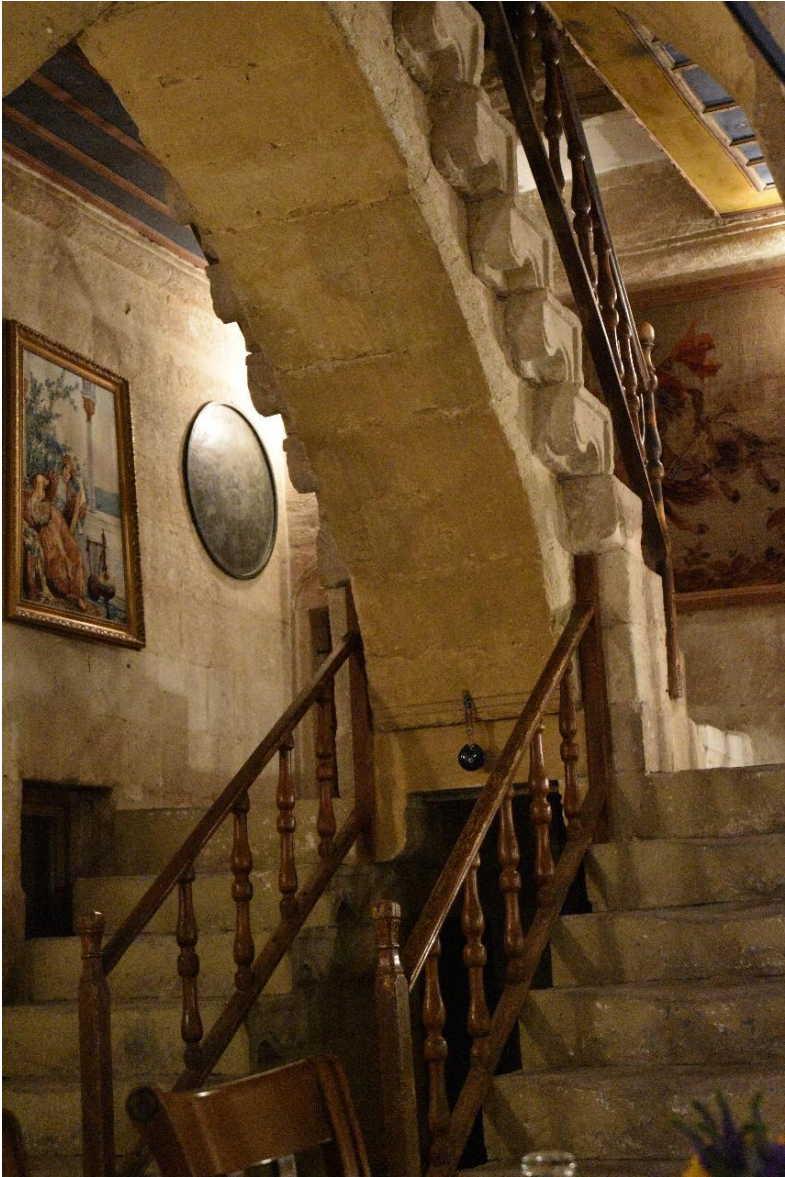
Κατά την κατασκευή των θόλων χρησιμοποιούσαν τις ίδιες καμαρόπετρες. Ο χτίστην τοποθετούσε τις πέτρες την μία δίπλα στην άλλη χωρίς συνδετικό κονίαμα. Στην περίπτωση της ξύλινης στέγης, χτίζαν τοίχους με ύψος 3-4 μέτρων.

Εικόνα 61 Θολοδομία

Εικόνα 62 Λιθοδομή

Εικόνα 63 Θολοδομία σκάλας

Συμπέρασματα

Η Συνασός, ένας οικισμός που ξεκίνησε να κατοικείται μέσα σε χαράδρες, είχε διαμορφώσει μια ισχυρή κοινοτική οργάνωση, σπάνια για έναν ορεινό κτηνοτροφικό - αγροτικό οικισμό. Όπως διαπιστώνεται, η οργάνωση αυτή δεν υπαγορεύθηκε από μεταρρυθμίσεις του κεντρικού κράτους που όριζαν ισοτιμία των υπηκόων του αλλά ήταν το αποτέλεσμα των αστικών εμπορικών δραστηριοτήτων των κατοίκων της, των εμπόρων χαβιαράδων. Οι ισχυροί δεσμοί του εμπορίου με τον οικισμό δημιούργησαν την ηγεσία της δημογεροντίας της οποίας οι βάσεις της είχαν μπει, ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Πολύ πριν τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ, οι οικονομική τάξη των εμπόρων κλόνιζε την τοπική κοινωνική ιεραρχία. Λόγω των εμπορικών δραστηριοτήτων οι οποίες, σταδιακά επισκίαζαν τις αγροτικές περιουσίες, ο τίτλος του αγά στην Συνασό κινδύνευε να μείνει κενός εξουσιαστικού περιεχομένου.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα με τη συμβολή των ρυθμίσεων του Τανζιμάτ, τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης των μη μουσουλμανικών πληθυσμών και την αύξηση των διαθέσιμων πόρων υπήρξε μια θεσμική ανανέωση της δημογεροντίας. Τότε η ισχύς της έγινε ορατή στην περίοπτη θέση του λόφου Καπάλου όπου εγκαταστάθηκαν οι εύποροι προύχοντες, δημιουργώντας ένα πολιτικό κέντρο.

Μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι ισορροπίες στην οικονομία του οικισμού άλλαξαν. Πολλά στοιχεία της καθημερινότητας εγκαταλείφθηκαν και προστέθηκαν νέα, με βάση τα νέα δυτικά πρότυπα. Οι παραδοσιακές φορεσιές καταργούνται και νέοι θεσμοί, όπως το θέατρο αλλάζουν την κοινωνικοποίηση και τα πρότυπα των κατοίκων. Νέα στοιχεία στον δημόσιο χώρο φανερώνουν τα αστικά πρότυπα των κατοίκων.

Η δημιουργία μεγάρων, η αντικατάσταση των επίπλων και της ενδυμασίας τους με άλλα ευρωπαϊκά δεν άλλαξε στην βάση του τον τρόπο ζωής των κατοίκων που διέμεναν στον οικισμό. Οι παραδοσιακές δομές εξακολουθούν να αποτελούν τη βάση της καθημερινότητας. Οι αγροτικές εργασίες, στο λαξευμένο υπόγειο, η φροντίδα των ζώων και η θεέρμανση και μαγείρεμα γύρω από το ταντούρι συνεχίστηκαν.

Ο νέος πλούτος έφερε νέα αρχιτεκτονική, αστικού τύπου, με μέγαρα μεγαλόπρεπα και πλούτο που προβάλλει την κοινωνική θέση και το

γότητρο του ιδιοκτήτη. Ωστόσο στο εσωτερικό του σπιτιού συνεχίζουν τα ίδια χτιστά έπιπλα ο ίδιος τρόπος παρασκευής των γευμάτων και ο ρόλος του πατέρα αγά που μαρτυρούν την προσήλωση στη ζωή και την παράδοση των υψιπέδων.

Βιβλιογραφία

RODLEY L, *Cave monasteries of Byzantine Cappadocia*, 1985

STEAD, TURAN M, *Placemaking : production of built environment in two cultures*, εκδ. Avebury, 1993

KIVILCIM F., *A Research on the Conservation of the Spirit of Place (Genius Loci) Case study: Mustafapaşa (Sinassos) in Cappadocia*, University of Rome, “Sapienza”, Ρώμη 2011

ÖZBAY A., *Kapadokya'nın uyuyan güzeli Mustafapaşa / Sinassos, mevcut durum raporu ve eylem planı*, Άγκυρα 2005

BIXIO R., CALIO V., DE PASCALE A., *CAPPADOCIA, AN UNDERGROUND DISTRICT*

JERFANION G., *Une nouvelle province de l'art Byzantine. Les églises, rupestre de Cappadoce*, Παρίσι 1925

GRUBE, E. J., *Ο κόσμος του Ισλάμ*, εκδ. Χρυσός Τύπος, Αθήνα 1977

INALCIK H., *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1600-1914 (ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ)*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011

BİNAN D. U., *Vernacular Architecture Reflections Challenges and Future*, ICOMOS,

BİNAN D. U., *Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi İçin Yiğma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması,*”

AYHAN, A., *Geological And Morphological Investigations of the Underground Cities of Cappadocia Using GIS*, Istanbul Technical University, Άγκυρα 2004

YILDIRIM Z. Ö., *Sinassos Yöresel Mimarisi Ve 19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Konut Mimarisine Etkileri*, 2003

AKIN, G., *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam*, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Κωνσταντινούπολη 1984

TEKİN N. S., *Mustafapaşa-Haralambos Sultanidis evi restorasyon projesi*, Κωνσταντινούπολη 2009

Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların

ΣΤΡΑΒΩΝ, Γεωγραφικά, Βιβλίο ΙΒ,

ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν, Η Κόκκινη Εκκλησία, Θεσσαλονίκη 2007

Καππαδοκία. Περιήγηση στην Χριστιανική Ανατολή, 2003

ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ., Συνασός, Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2005

ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Π., Καππαδοκικά : Ήτοι πραγματεία ιστορική και αρχαιολογική περί Καππαδοκίας, 1874

ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ Α. Ι., Η Συνασός : ήτοι θέσις, ιστορία, ηθική και διανοητική κατάστασις, ήθη, έθιμα και γλώσσα της εν Καππαδοκία κωμοπόλεως Συνασού, Αθήνα, 1899

ΑΣΒΕΣΤΗ Β. Μ., Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καππαδοκίας, 1980

ΡΙΖΟΣ Ν. Σ., Καππαδοκικά, ήτοι δοκίμιον ιστορικής περιγραφής της Αρχαίας Καππαδοκίας, και ιδίως των Επαρχιών Καισάρειας και Ικονίου, Κωνσταντινούπολη 1856

ΕΥΠΡΑΞΙΑΔΗΣ Α.Γ, Προκόπι Καππαδοκίας, 1974

Η Συνασός της Καππαδοκίας, 1986, εκδόσεις Άγρα

ΤΑΚΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., Η Συνασός που έσβησε

ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ Α.Ι., Συνασός : Το διαμάντι της Ανατολής, Αθήνα 1924

Α. Μ. Λεβίδης, Αι εν μονολίθις μοναί της Καππαδοκίας και Λυκαονίας, Κωνσταντινούπολη, 1899

Πηγές εικόνων:

Οι εικόνες 3,4,6,8,9,11,17,23,26,32,36,39,40,43,44,45,46,47,50,56,57,61

και τα σχέδια 1-10 προέρχονται από προσωπικό αρχείο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η σημερινή φυσιογνωμία του οικισμού

Μετά την ανταλλαγή, καταστράφηκαν τα κυριότερα μνημεία. Κατεδαφίσθηκε το κτήριο της δημογεροντίας, το δημαρχείο, τα σχολεία, το λουτρό και η εκκλησία των Ταξιαρχών, ενώ αποξηλώθηκαν συστηματικά και ολοκληρωτικά οι εικονογραφήσεις των εκκλησιών²⁵. Κάτι παρόμοιο συνέβη και στο Προκόπι(Ürgüp), όπου με εντολή υποδιοικητή κατεδαφίσθηκε η μνημειώδης εκκλησία του Οσίου Ιωάννη του Ρώσσου²⁶. Παρόμοια γεγονότα συνέβησαν σε όλους τους οικισμούς της Ελλάδας και της Τουρκίας που άδειασαν από τους παλαιούς κατοίκους λόγω της ανταλλαγής. Καμία ενέργεια όμως δεν υπήρξε τόσο ριζική και καθολική σε αυτή τη διαδικασία υλικής και συμβολικής κατάληψης του χώρου όσο το ξήλωμα των νεκροταφείων.²⁷ Οι νέοι κάτοικοι που έφτασαν στην Σινασό ήταν μουσουλμάνοι πρόσφυγες από την περιοχή της Καστοριάς και της Θεσσαλονίκης. Οι διενέξεις τους με τους ντόπιους τουρκόφωνους μουσουλμάνους για τις περιουσίες των Ελλήνων και η διαφορά στη γλώσσα τούς οδήγησαν σε μια νέα διαίρεση των κατοίκων της Σινασού σε δύο κοινότητες. Η αλλαγή του ονόματος από Σινασός σε Μουσταφά Πασά σφράγισε τη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Το όνομα Μουσταφά Πασά, προς τιμήν του ευεργέτη των αρχών του 19ου συνδεόταν με την ιστορία του τόπου προβάλλοντας όμως μόνο την τουρκική πλευρά του.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τους περισσότερους άλλους οικισμούς της περιοχής που μετονομάστηκαν, το όνομα της Σινασού δεν εξαφανίστηκε αλλά επανήλθε ως εναλλακτική ονομασία. Το 1976 ξεκίνησαν οι πρώτες προσπάθειες σχεδιασμού για την προστασία του οικισμού του Mustafarasa στα πλαίσια προγράμματος τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής της Καππαδοκίας (Cappadocia Tourism Region Environmental Organization). Μέχρι να ολοκληρωθούν τα σχέδια λήφθηκαν αποφάσεις για τον οικισμό οι οποίες προκάλεσαν αλλοιώσεις στην τοπογραφία και τον αρχικό ιστό του οικισμού. Για παράδειγμα, με την διαπλάτυνση του δρόμου της αγοράς καταργήθηκε η σύνδεση του μεντρεσέ με το τζαμί ενώ η εκκλησία των Αγ.

²⁵ ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ Χ, σελ 411

²⁶ ΕΥΠΡΑΞΙΑΔΗΣ Α.Γ, Προκόπι Καππαδοκίας, σελ 86

²⁷ ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ Χ, σελ 412

Κωνσταντίνου και Ελένης έμεινε κάτω από το επίπεδο του δρόμου καθώς η στάθμη ανέβηκε 2,5 μέτρα. Το 1985 ο οικισμός μπήκε στην κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO ως πολιτιστικός και φυσικός χώρος και το 1997 ξεκίνησαν ακαδημαϊκές μελέτες για την τεκμηρίωση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Συνασού και οι εργασίες αποκατάστασης για την δημιουργία τουριστικών υποδομών, τη συντήρηση και τη επανάχρηση παραδοσιακών κατοικιών. Το 2002 ξεκίνησαν σχέδια για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Συνασού. Πολλά μνημεία μετατράπηκαν σε τουριστικές εγκαταστάσεις ενώ άλλα, όπως το αρχοντικό Σουλτανίδη, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Είναι σαφές ότι η αναβίωση του ονόματος της Συνασού και η έντονη αναφορά των κατοίκων στο ελληνικό παρελθόν του οικισμού τους προέκυψε από ανάγκες τουρισμού. Το γεγονός όμως ότι αυτή η στάση των κατοίκων αποτελεί εξαίρεση στην περιοχή είναι ένδειξη για μια διαφοροποιημένη τοπική συνείδηση των κατοίκων οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται αναφερόμενοι στο ελληνικό παρελθόν του τόπου τους. Η αγορά και αποκατάσταση του μεγάλου και επιβλητικού αρχοντικού Πίγκου από τον Γρηγόρη Πίγκο ενίσχυσε την μνήμη του ελληνικού παρελθόντος του οικισμού.

Εικόνα 64 Το αρχοντικό Πίγκου μετά την αποκατάσταση

Χρονολόγιο	
Χετιτική περίοδος	1750 – 1200 π.Χ. Εγκατάσταση ινδοευρωπαϊκού νομαδικού φύλου Ίδρυση αυτοκρατορίας Χετταίων
Ύστερο Χετιτικό Βασίλειο	1200 – 700 π.Χ. Εισβολές και εγκαταστάσεις λυδικών και φρυγικών φύλων (9ος αι π.Χ επιδρομή Σκυθών, 8ος αι π.Χ. επίθεση Μήδων)
Αυτοκρατορία Αχαιμενιδών Περσών	585 – 332 π.Χ. Εισβολή Περσών- γίνεται σατραπεία της Αυτοκρατορίας Αχαιμενιδών
Βασίλειο Σελευκιδών και	301 π.Χ. (μάχη της Ιψού) ένταξη στο βασίλειο Σελευκιδών εξελληνισμός
Καππαδοκικά Βασίλεια τη	3 ^{ος} π.Χ. – 17μ.Χ. Γίνεται ανεξάρτητο Βασίλειο Μεγάλη Καππαδοκία με πρωτεύουσα Μάζακα και Ποντική Καππαδοκία με πρωτεύουσα την Αμισό
Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία	17 - 395 μ.Χ. κατάκτηση από τον Τιβέριο - επαρχία του ρωμαϊκού κράτους
Βυζαντινή Περίοδος 4 ^{ος} – 5 ^{ος} Μητροπόλεις Εκκλησιαστική ακμή 7 ^{ος}	395 μ.Χ. - 1082 μ.Χ Εδραίωση Χριστιανισμού, Καισαρείας και Τυάνων, Διάρρηση σε θέματα Αραβικές επιδρομές, εξισλαμισμοί

	Μετακίνηση χριστιανών προς Καππαδοκία
8ος – 9ος	Περίοδος Εικονομαχίας- φυγή μοναχών προς Δύση
9 ^{ος} -10 ^{ος}	Άφιξη μισθοφόρων στρατιωτικών για Την φύλαξη των θεμάτων. Αρμένιοι εγκαθίστανται στη νότια Καππαδοκία και ανατολικά της Καισάρειας
Σελτζουκική Περίοδος κράτους	1071 μΧ. (μάχη Ματζικέρτ) -13 ^{ος} αι επιδρομές Μογγόλων, κατάρρευση Σελτζούκων
Οθωμανική περίοδος	1466 – 1923 Ανταλλαγή πληθυσμών
Δημοκρατία της Τουρκίας	1923

